

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Den Gamle By

2019

Offentlige tilskudsgivere

Kulturministeriet
Aarhus Kommune

Donationer til store aktuelle projekter

A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal	Den Moderne By
A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal	Ny hovedindgang
Nordea-fonden	Nyt Besættelsesmuseum
Købmand Herman Sallings Fond	Hus fra Skanderborg
Augustinus Fonden	Danmarks Byer under Renæssance og Enevælde
Foreningen PlanDanmark	Efteruddannelse
Anonym fond	Indretning med Arne Jacobsen møblement
Spar Nord Fonden	Farvebilleder på byen
CAC Fonden	Udstilling og fortælling om kaffen

Hovedsponsor

Jyllands-Posten

Den Gamle By

Den Gamle By er under protektion af
Hendes Majestæt Dronning Margrethe II

Den Gamle By 2019

© 2019 forfatterne, Den Gamle By og Historika / Gads Forlag A/S

Redaktion: Kitt Boding-Jensen, Thomas Bloch Ravn og Historika

Omslag og design: Lene Nørgaard, Propel

Grafisk tilrettelæggelse: Per Demuth, Demuth Grafisk

Forsidefoto: Smeden demonstrerer hjulmagerfaget.

Oversættelse: James Manley

Repro: Narayana Press

Tryk: Clemenstrykkeriet

ISBN: 978-87-7217-136-4

ISSN: 0909-945x

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner, der har indgået aftale med COPY-DAN, og kun inden for de i aftalen nævnte rammer. Det er tilladt at citere med kildeangivelse i anmeldelser.

Indhold

- ”Museer er ikke noget for sådan nogen som mig” 5
Thomas Bloch Ravn
- Årets gang og planer for fremtiden 11
Thomas Bloch Ravn
- Aarhus Haandværkerforenings laugssal genopført 35
*Erik Bjerre Fisker, Ejvind Maltesen, Christina Veinholt Jensen
og Rasmus Vinther*
- Sydhavnen 51
Niels Meyer
- Den Gamle By rykker ud 59
Gorm Ruge
- Hjulmagerfaget genopstår 69
Christian Rønne Larsen og Johannes Bengtson
- En modetøjsforretning bliver til 81
Mette Ernst Andersen
- Motivation skaber gode gæsteoplevelser 91
Mette Dimes Høeberg
- Den Gamle By i børnehøjde 97
Marianne Bager
- Årsberetning Dansk Center for Byhistorie 103
Mikkel Thelle
- Tal og fakta 108
Thomas Bloch Ravn
- Sponsorer 124

Image III
970's Mod

”Museer er ikke noget for sådan nogen som mig”

Thomas Bloch Ravn

På museerne skal vi være opmærksomme på at undgå alt, som lugter af kulturelle og sociale skranker. Vi skal sætte en ære i at være steder, man kan identificere sig med, og hvor ingen behøver at føle sig mindre værd end andre. Det er der konsensus om her i Danmark, men spørgsmålet er, hvad vi gør i praksis.

Lad mig begynde med tre små historier. Først den negative. Den som de fleste danskere vil finde helt absurd. Den belyser en episode, der for nogle år siden udspillede sig på et engelsk museum. Man skal forestille sig at være fluen på væggen under et møde i museets ledergruppe. Her diskuterede man, om der skulle stilles flere stole op i udstillingerne. Snakken gik om stolens design, hvor de skulle placeres, og om hvilket budget, der skulle holde for. Efter et stykke tid og nogen snak, rykkede museets overinspektør brat sin stol tilbage, rejste sig op og sagde vredt: ”Nu gider jeg altså ikke høre mere snak om de stole. Hvis jeg har behov for at hvile benene, så går jeg da bare tilbage til mit kontor og sætter mig ned. Slut!”

Den anden historie er nok en, de fleste vil nikke til. Den har de svenske museers nestor Sten Rentzhog som hovedperson. Da han for mere end 30 år siden tiltrådte som direktør for Nordiska Museet i Stockholm, adresserede han personalet i flere indlæg. Et af

1970'er-nostalgi kunne man opleve i weekenderne med temaet Tilbage til 1970'erne i Den Gamle By og blandt andet modeopvisning med museets 70'er-tøj.

hans indlæg handlede om museernes målgrupper. Sten Rentzhog sagde dengang: "Det er ikke de kulturaktive, der er vores primære målgruppe. Det er de mallorcaejsende, tv-kiggerne, sofaliggerne, vindsurferne - alle de almindelige mennesker, som aldrig kunne drømme om at gå på museum."

Den tredje historie fokuserer på et indlæg, som direktøren for Norsk Folkemuseum Olav Aaraas holdt under en international konference i Den Gamle By i 2009. På konferencen stillede Olav Aaraas spørgsmålet: "Hvad er det, der interesserer gæsterne mere end noget som helst andet, når de besøger vores museer?" Efter at have set ud over tilhørerne, gav Olav Aaraas selv svaret: "Det er dem selv!" Og han pointerede: "Vi drømmer alle om at blive forenet med vores eget liv og vores historie."

Jeg tror, de fleste danskere vil ryste på hovedet af den engelske overinspektør, og til gengæld nikke bejaende til både Sten Rentzhog og Olav Aaraas. Men hvordan når vi ud til alle de mennesker, som aldrig kunne drømme om at besøge et museum? Og hvordan får vi museerne til at handle om "mig"?

Det handler om kulturelle skranker

For at kunne besvare dette spørgsmål har jeg gennemgået undersøgelser af, hvem der kommer på museum, og hvem der ikke gør, og hvorfor. Undersøgelserne dækker Danmark, Sverige, England og USA.

Hovedpointen er her, at der primært er tale om kulturelle skranker, ikke om økonomiske. Når talen er om gratis adgang, kan man konstatere, at det nok i en del tilfælde resulterer i flere besøgende, dog ikke altid. Men i de tilfælde, hvor der rent faktisk kommer flere besøgende, skyldes stigningen som hovedregel, at der kommer flere fra samme socialgruppe. Og det er endda sådan, at ganske mange af dem, der går gennem tælleapparaterne, er faste gæster, der i stedet for én gang nu kommer flere gange.

Formålet med at indføre gratis adgang er som regel et ønske om at nå bredere ud - et ønske om større mangfoldighed. Men undersøgelseernes konklusioner er entydige: Gratis adgang giver ikke mere mangfoldighed, ikke mere diversitet, men flere gæster fra samme gruppe. Dem man ofte lidt respektløs kalder kvindelige gymnasielærere over 50, som er en dansk pendant til den gruppe, amerikanerne kalder "educated, wealthy and white".

Museet skal være relevant

Med inspiration fra ikke mindst vores to skandinaviske kolleger har vi i Den Gamle By sat relevans på dagsordenen gennem de senere år. Rent faktisk indgår det i vores mission om, at museet skal være relevant for folk – også for dem, der typisk finder museer både kedelige og elitære.

Det er derfor, gæsterne kan møde aktører, der agerer som i en anden tid. De kan snakke med dem, høre om deres dagligdag, og måske kan de få lov at smage den søbekål, der står og simrer og dufter så dejligt på støbejernskomfuret i køkkenet fra 1864.

I Schous Sæbehus anno 1927 kan de måske ligefrem dufte deres mor eller bedstemor, når ekspedienten skruer låget af og beder dem holde næsen over den engang så kendte Eau de Cologne "4711". I butikken forhandler vi også "4711", så gæsterne kan købe duften med hjem.

Det er også derfor, man i telefoncentralen kan prøve at ringe med telefoner, der har ledning.

Det er derfor vores publikum nu kan besøge en hel by som i 1960'erne og 70'erne og her kigge ind i kollektivet, lægeklinikken, eller besøge pensionistparret, de tyrkiske fremmedarbejdere, den fraskillede mor og den traditionelle familie, der er på vej i parcelhus.

Det er også derfor, vores restaurant serverer tarteletter, stjerne-skud og frikadeller, og det er derfor, der er filterkaffe og gåsebryst og medaljer i vores konditori fra 1974.

Attituden er vigtig

De historier, museerne fortæller, spiller naturligvis en rolle for, om folk oplever museerne som relevante. Men jeg tror ikke, det er nok, at et museum i sin fortælling er relevant for det brede publikum. Rent faktisk tror jeg, at museets attitude er langt vigtigere. Jeg støtter mig her til den amerikanske kulturanalytiker Colleen Dilenschneider, som for nylig har lavet en undersøgelse, der baserer sig på et stort antal interviews.

Hun sammenfatter de tre vigtigste forklaringer på, hvorfor man ikke går på museum.

Den helt klart vigtigste årsag til at vælge et museumsbesøg fra, er at de adspurgte foretrækker at bruge deres tid på noget andet, på andre fritidsaktiviteter. Det være sig sport, biograf, at være sammen med familien, at se tv eller at ligge på sofaen.

Den næsthøypigste forklaring er, at et museumsbesøg ikke er noget for "sådan en som mig". Det vender jeg tilbage til.

Den tredjevigtigste grund til at fravælge et museumsbesøg er, at man tidligere har haft negative oplevelser – for eksempel da man var der med skolen, og den sure dame sagde til børnene, at de skulle være stille.

Jeg tager næppe meget fejl, når jeg antager, at de fleste af museernes ansatte hører til den gruppe, som det såkaldte Gallupkompasset kalder de moderne-fællesskabsorienterede. Altså den gruppe, som ifølge alle undersøgelser også udgør museernes primære publikum. Det vil sige de kulturelt interesserede, de højtuddannede, de socialt bevidste, der spiser økologisk, der har en fornuftig økonomi, som tilhører de humanistiske mellemlag, og som politisk typisk ligger i midten eller lidt til venstre.

Og i praksis?

Kultur- og værdimæssigt ligger den typisk museumsansatte dermed langt fra de grupper, der normalt vælger museerne fra, fordi "det er ikke noget for sådan nogen som mig"! Hvis vi vil have disse grupper til at besøge museerne, hvis vi vil have dem i tale, så må vi sætte os i deres sted, for eksempel ved en bredere rekruttering til museerne. Vi må være velkommende og inviterende, så de helt konkret kan opleve, at museet også er noget for "nogen som os".

Og så er det, jeg spørger, om vi nu også husker det!

Som når adgangen til et museum foregår ad en monumental trappe, hvor man kan føle sig udstillet, skrøbelig og meget lille.

Om vi nu også husker det, når vi bruger sære forkortelser som for eksempel SMK, KØS, HEART, MoMu – eller LæMu, KoMu og SNYK, hvoraf de sidste tre heldigvis vist aldrig er blevet til noget.

Eller hvad med akademiserende væg til væg-tekster og smart internationalt lingo med meget høje lixtal.

Eller usikre sociale koder: Må man snakke sammen og grine, må man røre – må man gå i shorts og sandaler eller komme i træsko uden hælkap?

Eller hvordan er det lige med den fine museumscafé, hvor mad og drikke tit er mere fancy Østerbro end Centralhotellet derhjemme, hvor vi plejer at holde konfirmation og bryllup.

Usynlige døre

Det er nok sat lidt på spidsen. Men jeg kan garantere, at der er noget om det.

Den amerikanske museumsforsker Nina Simon opererer her med begrebet "invisible doors", altså usynlige døre, hvor pointen er, at hvis man ikke kan se døren, så er det heller ikke muligt at forestille sig, hvad der er bag den. Hun taler også om "insiders" og "outsiders". Insiders er dem, der allerede er inde, dem som føler, de hører til på museet, som elsker det og beskytter det. Insiderne kan være både ansatte, det kan være medlemmer af museumsklubben, og det kan være dem, der kommer fast på museet og som kender det. Outsiders er dem, der ikke kender museet, og som kan føle sig usikre ved at skulle gå ind i rummet og måske også frygter, at de vil være uvelkomne.

Ikke mindst for dem, der er udenfor, er der tit døre, som er usynlige i den forstand, at de som udenforstående ikke kan se dem, fordi de ikke aner, at de er der, eller bare ikke har blik for dem. Og hvis man ikke kan se døren, så er det heller ikke muligt at forestille sig, hvad der er bag den, og da slet ikke at det evt. kunne være "noget for sådan en som mig".

Det har noget at gøre med indhold, men det har nok allermest at gøre med attitude. Helt grundlæggende kræver det, at vi sætter os i publikums sted. At vi forsøger at se tingene udefra - fra gæstens, borgerens eller kundens side.

Der skal være stole i udstillingerne - det er ikke nok, at overinspektøren har en stol på kontoret. Museet skal naturligvis også handle om noget, der er relevant for mig! Og ikke mindst skal vi ansvarlige ledere være meget opmærksomme på at undgå alt, som lugter af kulturelle og sociale skranke. Vi skal være inviterende - over for de mallorcaejsende, tv-kiggerne, sofaligge og alle de andre almindelige mennesker, der aldrig kunne drømme om at gå på museum.

"Museums aren't for people like me"

At museums we have to be aware of avoiding cultural and social barriers. We must make a point of being places people can identify with, where no one needs to feel worth less than others. This is the consensus here in Denmark, but the question is what we do in practice. In the article museum director Thomas Bloch Ravn debates this subject.

Årets gang og planer for fremtiden

Thomas Bloch Ravn

”Frilandsmuseerne er for museumsverdenen, hvad elefanten, giraffen og flodhesten er for de zoologiske haver. Enormt populære og dyre at holde i live,” skrev min nu afdøde engelske kollega Peter Lewis i 1993 i en artikel om frilandsmuseernes økonomiske vilkår. Her rammer han hovedet på sømmet, ikke mindst i konklusionen, som lyder, at ”akkurat ligesom de store dyr, har også de store museer brug for ordentlig føde og store portioner”.

Peter Lewis’ billedstærke beskrivelse gælder i høj grad for Den Gamle By, hvis økonomi nu desværre aktuelt trues af både omfordeling og reduktion af statens tilskud til museets drift. Men trods de mørke skyer i horisonten er vi fortrøstningsfulde og glæder os over museets udvikling og publikums opbakning.

I sommerferien kan børn deltage i forløbet ”Barn for en dag i 1864” og på egen krop opleve, hvordan det var at være barn i midten af 1800-tallet.

Et museum, der rækker ud

I Den Gamle By tror vi på, at museer betyder noget for nutidens mennesker, og det er vores ambition at nå ud til så mange som muligt. Vi er derfor både glade og stolte over, at Den Gamle By for tredje år i træk er Danmarks bedst besøgte kulturhistoriske museum. I 2018 var de fem bedst besøgte kulturhistoriske museer:

1. Den Gamle By 546.485
2. Rosenborg 386.311
3. Moesgaard 368.656
4. Nationalmuseet 365.245
5. Frederiksborg 294.354

Det er de samme fem museer, der de seneste år har udgjort top-5 på listen over bedst besøgte kunstmuseer i Danmark.

Det er et mål for Den Gamle By at være et museum, der rækker ud. Til børn, til voksne, til ældre – og meget gerne flere generationer sammen. Til danskere, til turister og til mennesker med fremmed baggrund. Til børnehaveklasser, tekniske skoler og universitetskurser. Til demente, mentalt handicappede, døvblinde og de mange andre grupper, som der ellers ikke altid er plads til alle steder.

Smalhals

Det koster penge at drive et museum, der er attraktivt og når bredt ud, og efter at Den Gamle Bys økonomi i mange år har hængt fornuftigt sammen, må vi konstatere, at det nu er ved at blive smalhals.

Som det kan ses af de mere detaljerede regnskabstal, der er oplyst i afsnittet Tal og fakta, kom Den Gamle By ud af året 2018 med et underskud på godt 900.000 kr. Her primo oktober mangler vi 3,7 mio kr i entreindtægter i forhold til samme tidspunkt i 2018. Det er ganske alvorligt.

Tilbagegangen betyder naturligvis, at vi bestræber os på at reducere, hvor det er muligt. Faste udgifter er imidlertid en træg størrelse, så 2019 bliver utvivlsomt et år med et underskud, der vil reducere betragteligt i Den Gamle Bys egenkapital.

Der arbejdes målrettet på at øge museets attraktivitet og forbedre indtjeningen, så vi atter kan få økonomien til at hænge fornuftigt sammen.

Trusler om reduktion i statens tilskud

Vi er overbeviste om, at det nok skal lykkes at få økonomien på fode igen. Men det forudsætter, at der ikke sker reduktioner i museets tilskud. For selvom Den Gamle By selv skaffer fire ud af hver fem kroner, som museet bruger, er det umuligt at holde et acceptabelt niveau uden substantielt tilskud fra det offentlige.

Der er nu gået mere end to år, siden kulturministeren satte sta-

tens tilskud til museerne i spil. Det har skabt stor usikkerhed, især fordi vi på vandrørene har lyttet os til, at navnlig store, populære museer, som for eksempel Den Gamle By, vil stå for skud. Vi håber på en snarlig afklaring og på, at resultatet ikke må blive, at staten tager fra de museer, der har mange gæster og betydelige entreindtægter, for at museer, som kun få besøgere, kan få de ekstra midler.

Derudover er yderligere 3 mio kr i spil for Den Gamle By. Beløbet blev oprindeligt bevilget ved finanslovsforhandlingerne i 2008. De folketingspolitikere, der stod bag, tilkendegav dengang, at tilskuddet skulle være permanent, men af uransagelige årsager blev det gjort tidsbegrænset. I 2012 lykkedes det at få bevillingen forlænget og igen i 2016. I 2020 skal slaget således atter slås for en forlængelse af tilskuddet, som vi så håber, må blive gjort permanent, sådan som det var ønsket hos de politikere, der stod bag.

Børnenes og de unges favoritmuseum

Den Gamle By har altid været en favorit, når familien skal have en oplevelse, som generationerne kan være fælles om, og fordi muse-

Posten i 1974-kvarteret i snak med gæster.

et er så umiddelbart tilgængeligt, er det også ekstra attraktivt for børn. Det er der nu blevet sat tal på.

Ifølge Danmarks Statistik var Den Gamle By i 2018 det museum, der blev besøgt af flest børn og unge under 18 år. Med 103.273 børn og unge er der langt ned til nummer to på listen, som er Louisiana med 75.851 børn og unge under 18 år. Dernæst kommer Moesgaard, ARoS og Arken.

Ud over dette tal er der også alle de børn og unge, der modtager undervisning i form af særlige forløb på museerne. Det drejer sig om hele spektret fra børnehaver over folkeskoler, gymnasier og VUC til højskoler og tekniske skoler. I alt 40.448 børn og unge har i 2018 besøgt Den Gamle By i undervisningsøjemed, hvilket placerer museet på en andenplads, umiddelbart efter ARoS.

Children in Museums Award

Vi er glade for, at det nu er dokumenteret, at Den Gamle By når ud til så mange børn og unge, og vi er stolte over, at Den Gamle By er indstillet til museumsprisen Children in Museums Award. Prisen uddeles af organisationen "Hands on – International Association of Children in Museums". Blandt de nominerede er der foruden Den Gamle By også museer fra Mexico, Canada, Senegal, Polen, Holland og Italien.

Under sit besøg i Den Gamle By bemærkede juryen bredden og alsidigheden i museets virke, herunder også Den Gamle Bys fokus på at give generationerne oplevelser, de kan være sammen om. Der var særlig interesse for Den Gamle Bys arbejde med at gøre undervisningsforløbene egnede for alle slags elever.

Prisen bliver uddelt i Frankfurt i forbindelse med en konference, og Den Gamle Bys Marianne Bager vil holde flere indlæg, og har detaljefået den ærefulde opgave at holde en af konferencens tre hovedtaler. Titlen på indlægget er "History Conveyed through Dilemma-based Communication".

For børn og unge med særlige behov

Siden 2011 har Den Gamle By haft specialforløb for den gruppe, man betegner som børn og unge med særlige behov. Altså børn og unge, der ofte vil have svært ved at passe ind i standardiserede undervisningsformer. Erfaringerne på det felt har ført til særlige opgaver, samarbejder og nye tiltag.

Museet fungerer jævnligt som konsulent for andre kulturinstitu-

Siden 2011 har børn med særlige behov kunnet deltage i specialforløb. Her er de på tur med tante Johanne.

tioner, der ønsker at udvikle specialtilbud. Senest for Frivilligheds-Akademiet i Ringkjøbing-Skjern og for Skoletjenestenetværket i Randers.

Erfaringer fra Den Gamle Bys specialundervisningsforløb har også inspireret til en særlig praktik i museets levendegørelse, hvor vi hele tiden afsøger nye muligheder. I starten var deltagerne unge med lettere udviklingshandicaps, men det viser sig, at tilbuddet også kan rumme unge med diagnoser som for eksempel Downs syndrom.

Pædagogisk Psykologisk Rådgivning i Aarhus Kommune har ønsket at samarbejde med Den Gamle By på grund af museets nyskabende undervisning. Bl.a. følges et større undervisningsprojekt "Inklusion - Viden og oplevelser for alle". Projektet er støttet af Slots- og Kulturstyrelsen, og der kan læses mere herom side 100.

Håndværk som kulturarv

Mange forbinder især museer med ting. Men nogle museer som for eksempel Den Gamle By er altså meget mere. For eksempel bevaring af hånddelag, erfaring og gefühl inden for det traditionelle håndværk. I dagens Danmark er vi tilbøjelige til at tage for givet, at vi også har dygtige håndværkere om 10, 20 eller 50 år. Men vi skal passe på, at denne tro ikke bliver en sovepude. For det kan meget nemt gå helt anderledes.

For Den Gamle Bys kulturskat af historiske huse er det gode håndværk en forudsætning, og vi har erkendt, at det først og fremmest er os selv, der har ansvaret for at bevare de nødvendige faglige kompetencer. For os er håndværket en slags immateriel kulturarv. En "intangible heritage", som der aktuelt er et stort fokus på i internationale kulturkredse, hvor mantraet er, at man ikke blot skal bevare de fysiske ting, men også den immaterielle kultur - sådan som den for eksempel findes i ritualer, fester, dans, sang, og altså også i håndværkernes kompetencer.

Derfor har museet siden 1988 uddannet lærlinge inden for fagene murer, tømrer, snedker og maler. Det sker i et frugtbart samarbejde med mestre uden for museet. Modellen er, at lærlingene tilbringer halvdelen af deres læretid i Den Gamle By og den anden halvdel hos en moderne mester "ude i samfundet" for på den måde at medvirke til at fastholde dele af de traditionelle håndværk i det moderne håndværk. De unge mennesker får en alsidig uddannelse, og resultaterne har været yderst tilfredsstillende med talrige medaljer til de nyuddannede svende.

Murere "læsker kalk", som det er gjort i århundreder og vedligeholder dermed en traditionel håndværksmetode ved at bruge den.

Genopdagelse af gamle håndværksfag

Den Gamle Bys håndværkere pointerer gang på gang, at fagene kun lever, når de bruges. Nok kan meget skrives ned, men det er fremfor alt det daglige arbejde, der giver det håndlag og den gefühl for materialer, der er kernen i håndværket. Håndværket ligger i hånden!

Senest har Den Gamle Bys smede og tømrere arbejdet med at revitalisere hjulmagerfaget. Baggrunden er, at en stor del af transporten af varer og materialer i Den Gamle Bys åbningstid foregår på tømrede trækvogne med store hjul. Mange af museets trækvogne trænger til reparation eller udskiftning, og da Foreningen Plan-Danmark lykkeligt har bakket op om museets ønske om at lade museets smede og tømrere genopdage hjulmagerfaget, kan museet nu selv fremstille det nødvendige antal vogne. Læs mere om håndværkernes oplevelse med at lære hjulmagerfaget side 69-79 i denne årbog.

Tidligere har vi gennemført tilsvarende udviklingsprojekter for fag som billedskærer og bødker. Og i takt med Den Gamle Bys udvikling op i tid, kommer turen forhåbentlig også snart til fag som elektriker og VVS, der også rummer en historie, som er i alvorlig fare for at blive glemt i tidens strøm.

Håndværkerforeningens laugssal

Er der noget, der symboliserer det gode håndværk og den stolthed, der knytter sig til de enkelte fag, så er det Aarhus Haandværkerforenings laugssal, som 6. juni blev indviet i Den Gamle By. Laugssalen blev oprindeligt indviet i 1931 i Aarhus Haandværkerforenings ejendom i Paradisgade. Siden har den været flyttet tre gange, indtil den nu har fået sin blivende placering på førstesalen i et hus fra Ringsted i Den Gamle By. På side 35-49 i denne årbog kan læses en artikel om arbejdet med at rekonstruere Laugssalen.

Med åbningen af Laugssalen realiseres et længe næret ønske om en forsamlingsal i 1974-kvarteret. For det var jo her byens borgere mødtes til generalforsamlinger, stiftelsesfester, bankospil og juletræsfester. Samlingslokaler var centrale rammer om en vigtig side af byens liv.

Adgangen til salen foregår gennem en lille vestibule med indgang gennem porten. Vestibulen er indrettet med paneler og lamper, der er hjemtaget fra vestibulen på Østergades Hotel i Aarhus. Terrazzogulvet er en kopi af gulvet i en århusiansk ejendom, og des-

7. september fejrede Inger Svane og Erik Strange Petersen guldbryllup i Møntmestergården. 50 år tidligere var de blevet gift som det første par nogensinde i Den Gamle By i Borgmestergården ved borgmester Bernhard Jensen.

uden rummer lokalet en tidstypisk telefonboks. Dertil kommer, at farverne på vægge og trappe stammer fra håndværkerforeningens gamle bygning i Paradisgade, hvor Laugssalen oprindeligt var placeret. Disse farver er afdækket af museets farvekonserverator.

Til genopstillingen af Laugssalen har Den Gamle By har fået uvurderlig støtte fra Varelotteriet. Donationen dækker udgifterne til at genskabe de forsvundne dele af Laugssalen. Det vil sige parketgulvet, det pompøse kassetloft, bænkene langs væggene samt en del håndskårne lister. Hertil kommer den generøse donation fra A.P. Møller Fonden til hele 1974-kvarteret, der både har givet mulighed for at opføre et hus til Laugssalen og at genopstille salens bevarede dele i den oprindelige form.

Lille Sal

I tilknytning til Laugssalen ligger Lille Sal. Her er udtrykket så langt fra Laugssalens tunge former og mørke egetræ, som man kan forestille sig. Det var museets ønske, at salen skulle adskille sig fra den særprægede Laugssal og i stedet vise et mere almindeligt selskabslokale af en vis klasse.

Lille Sal har plads til 25 spisende gæster, og det moderne udtryk er inspireret af restaurationslokaler fra 1950'erne og 1960'erne. For yderligere at understrege forskellen fra Laugssalen, har vi valgt lamper og tapet, der er designet af Arne Jacobsen i 1960'erne. Til indretningen har en anonym fond doneret 868.202 kr.

Fest i Den Gamle By

Det er Den Gamle Bys håb, at både Laugssalen og Lille Sal vil blive brugt af byens håndværkere, når de skal fejre deres fag, et jubilæum eller en rund fødselsdag. Andre er selvfølgelig også velkomne til at booke salen, som suppleres af et moderne køkken, der kan servicere både selve Laugssalen og den tilknyttede Lille Sal.

At holde fest i Den Gamle By er næsten som at træde ind i historien, og vi oplever stadig flere, der holder fester og andre arrangementer i Den Gamle Bys selskabslokaler.

Lørdag 7. september dannede Møntmestergården således ramme om et helt særligt guldbryllup. Nemlig Inger Svanes og Erik Strange Petersens. Et halvt århundrede tidligere var de det første par nogensinde, der blev viet i Den Gamle By. Giftefogeden var ingen ringere end borgmester Bernhardt Jensen. Vielsen blev foreta-

get i Blåkammeret i Borgmestergården, og bagefter var der både fest og festuge i Den Gamle By.

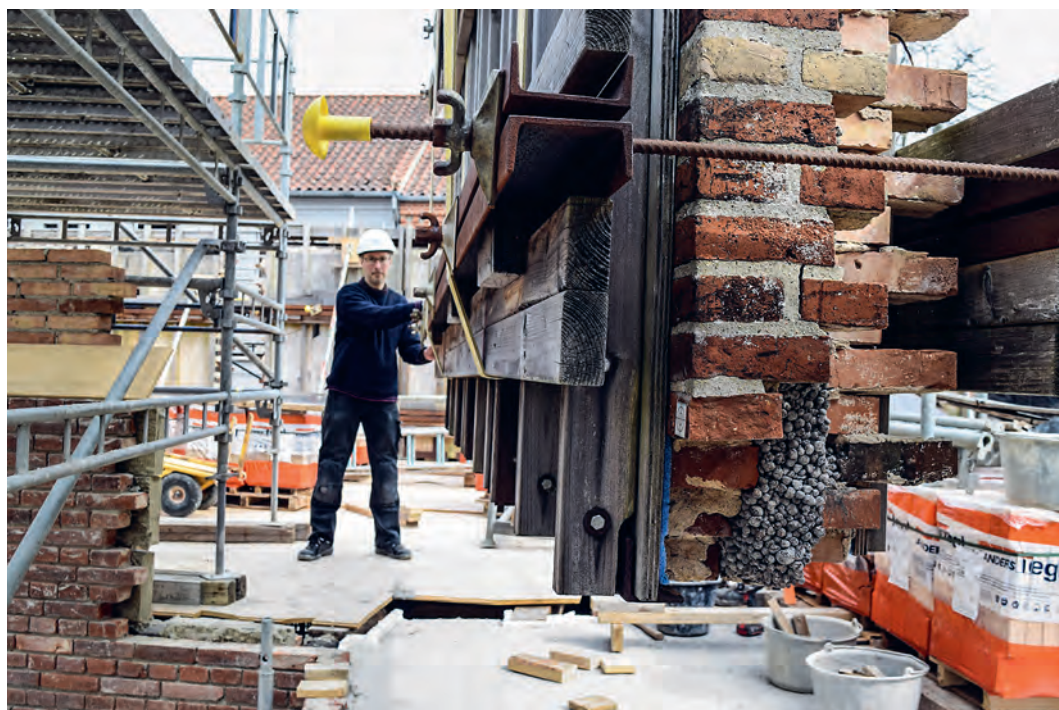
Nye bygninger i 1974-kvarteret

Den Gamle Bys gæster kan løbende opleve, hvordan det skridt for skridt går fremad med genskabelsen af de bygninger og butikker, der tilsammen danner 1974-kvarteret.

Huset fra Skanderborg er nu lukket på tag og fag, og håndværkerne er i gang med den indre aptering, så indretningen af den planlagte farve og tapetforretning kan komme i gang.

Det går også fremad med husene fra Jelling. Muremesterfunktis kan man kalde stilen, og Den Gamle Bys research har vist, at den murede udgave af funktisstilen var den mest udbredte. Den 31. juli blev de sidste to murelementer hejst på plads og muret fast i toppen af husets eneste gavl. De to elementer var ikke alene de sidste på Jellinghusene, det var også de sidste af i alt 102 elementer i det store projekt med at skabe de moderne bykvarterer, der er doneret af A.P. Møller Fonden. 11. oktober blev der holdt rejsegilde på husene.

Husene fra Jelling er de sidste huse i de moderne bykvarterer. I alt 102 elementer er blevet løftet på plads.

I løbet af næste år indledes arbejdet med at rekonstruere det lille snedkerværksted i baggården bag Jellinghusene. Forlægget for bygningen stammer fra en baggård i Odense, og inventaret stammer fra et snedkerværksted i Tranbjerg syd for Aarhus.

Sydhavnen giver plads for udvidelse af restauranten

Efter to års arbejde markerede Den Gamle Bys tømrere, smede og udstillingsmedarbejdere 13. juni, at de nu var flyttet ind i deres nye værksteder. Sydhavnen er en del af 1974-kvarteret, hvor lyden af de moderne maskiner, som museets håndværkere også bruger, passer langt bedre end i museets ældre del. Dertil kommer, at de mere regelrette rammer gør det lettere at sikre et godt fysisk arbejdsmiljø.

Flytningen af håndværkerne fra Aarhus Mølles gård i museets ældre del har givet rum for den udvidelse af Den Gamle Bys restaurantfaciliteter, som længe har stået højt på ønskesedlen. Arbejdet blev påbegyndt i januar 2019.

Det lille Svendborghus, som tidligere husede traktørstedets lille køkken, er helt fjernet for at give plads til en ny og væsentlig større køkkenbygning. De tre staldbygninger, som hører til Aarhus Mølle, opbygges med spiselokaler og toiletter. Det nye spisesteds to gård- rum forbindes via en portgennemgang.

Det nye spisested vil i det væsentlige stå klar til sommersæsonen 2020 og vil byde på forskellige steder at tage ophold – både inde og ude.

Nye butikker

Butikker med varer, reklamer og inventar er stærke tidsmarkører. Hidtil har Pouls Radio været den nok mest markante af museets moderne butikker, men 20. september fik radio/tv-forretningen alvorlig konkurrence af den nyåbnede Elle Boutique, der i al sin særprægethed ligger i Ringstedhusets stueetage i Nygade. Se særlig artikel herom side 81-89 i denne årbog.

I samme bygning, men i gågaden, vil åbne både en slagter og en osteforretning. Dernæst vil i Skanderborghuset følge farve- og tapetforretning, og i Jellinghusene kommer derpå Gottlieb Blomster med brugskunst.

Dermed vil Den Gamle Bys gågade være fuldt bestykket med butikker anno 1974.

Skiltemalerfaget holdes ved lige i bl.a. disse farverige gavlreklamer i 1927-kvarteret.

Farvebilleder på byen

De færreste kan i dag forestille sig det bombardement af billeder og farver, som prægede bybilledet fra tiden omkring 1900 og frem. Måske fordi fotografierne fra dengang er i sort-hvid. Det bliver derfor sikkert en øjenåbner for de fleste, når Den Gamle By nu sætter kulør på museets 1927-kvarter. Projektet vil løbe frem til eftersommeren 2020 og realiseres takket være en donation fra Spar Nord Fonden på i alt 858.600 kr.

Fra slutningen af 1800-tallet blev husgavle og facader, ja alle steder, hvor der var plads, brugt til reklamer. De første år var det mest i form af enkle henvisningsskilte til konkrete butikker samt reklamer for forretninger og ikke mindst deres ejere. Men fra 1920'erne dukker der også gavlreklamer op for store og landsdækkende firmaer – ikke mindst inden for dagligvarer som tobak, øl, gryn, margarine og sæbe. Her fortælles om bylivet fra industrialiseringens gennemslag og frem til alting blev sat i stå med verdenskrisen i 1929.

Der var tale om malede murreklamer, navnlig på gavle, bemalede træplader og emaljeskilte. Og der blev ikke holdt igen på farverne,

ja kritikere talte ligefrem om et farveorgie med en ”hæslig påtrængenhed”.

Set fra nutiden er mur- og gavlreklamerne også interessante vidnesbyrd om tidens designtendenser, formsprog og farvevalg. Kort sagt en interessant blanding af kommerzialisme og kunst.

Udstillinger markerer jubilæer

Som gavlreklamen har også plakaternes billedstærke budskab en særlig historiefortællende kvalitet. Det kom til fuld udfoldelse i årets to store udstillinger i Dansk Plakatumuseum i Den Gamle By.

Den første udstilling, Folkets flag, blev arrangeret i anledning af, at det i 2019 er 800 år siden, at Dannebrog ifølge myten faldt ned fra himlen. Udstillingen viste 130 plakater med Dannebrog og kunne ses fra 25. januar til 11. august.

Det rød-hvide flag er gennem årene blevet brugt til lidt af hvert, og de udstillede plakater viste i hvilket overraskende stort omfang, det danske flag er anvendt i plakater af vidt forskellig karakter med patos og nationalfølelse, men også med stor humor og ironisk distance.

Som en tillægsudstilling til Folkets flag vist et repræsentativt udvalg af de plakater, som var blevet indsendt til Danmarks-Samfundets konkurrence om en ny Dannebrogplakat.

Den 29. august åbnede udstillingen Murens fald, som viser tyske plakater før og efter 1989. Gennem plakater sætter udstillingen fokus på både det tidligere DDR og på Vesttyskland samt på det nye, samlede Tyskland i årene efter 1989. Med plakaterne som katalysator fortælles om de regler og restriktioner, om de idealer og doktriner, der hvilede over Østtyskland fra 1961 til 1989 og om kontrasten til den vesttyske side, hvor et helt andet liv udfoldede sig. Udstillingen kan ses frem til 20. januar 2020, hvorefter opstillingen af næste års store udstilling om Genforeningen vil blive påbegyndt.

Derudover er der arrangeret to mindre udstillinger. Dels en fast tilbagevendende markering af årets kunstner, i år om Finn Sködt i anledning af dennes 75-års fødselsdag. Dels en udstilling i anledning af, at Aarhus Jazz Festival fylder 30 år.

Fejring af Folketingsvalget

Plakater spillede også en rolle i Den Gamle Bys markering af valget til Folketinget Grundlovsdag den 5. juni.

Katten er sin egen, og det er Danmark også på denne plakat, hvor vi vil ud af Det Europæiske Fællesskab for ”vi kan selv”. Plakaten var en del af udstillingen Folkets flag. Plakater med Dannebrog. Udført af Marianne Østergaard/Folkebevægelsen mod EF, 1982.

Vælgermøde i Den Gamle By, hvor alle partier i Folketinget var repræsenteret og på forhånd havde udvalgt en fællessang.

I 1974-kvarteret opsatte vi valgplakater fra begyndelsen af 1970'erne. Godt nok var der ikke valg i året 1974, men det var der til gengæld i både 1973 og 1975, så vi valgte at lade museets gæster se, eller gense, et udvalg af plakater fra den tid. For eksempel Fremskridtspartiets gnæggende Z med kravet om "Væk med papirpjattet," Venstresocialisternes Y, der var formet som en slangebøsse, Centrum Demokraternes Erhard Jacobsen, der spurgte: "Er politik kedelig?" og selv svarede: "Ikke spor," SF, der appellerede: "Stop Ankers højresving!," Kommunisterne, der krævede, "Ingen moms på mad," og Det Konservative Folkeparti, der havde denne selvsikre parole: "Vælg de rigtige."

Om aftenen 27. maj dannede

Den Gamle Bys Helsingør Theater ramme om et helt særligt valgarrangement. "Stemmer i Valget" var overskriften for det anderledes vælgermøde, som blev styret med kyndig hånd af JP Aarhus-redaktør Morten Nystrup. Folketingets partier var inviteret og mødte op med hver en kandidat, som på forhånd havde udvalgt en sang. Kandidaten motiverede sit valg, som derefter blev sunget som fællessang af de mange fremmødte interesserede, og så sluttede Morten Nystrup af med et spørgsmål om kandidatens syn på et kulturpolitisk emne.

Aarhusfokus

Den Gamle By er et landsdækkende museum med et særligt ansvar for Aarhus' historie. Den underjordiske tidsrejse Aarhus Fortæller er det synlige symbol, men herudover foregår der et stort og ofte usynligt arbejde.

Således er der nu gennemført en undersøgelse af Sydhavnens historie i Aarhus. Undersøgelsen er sket i tæt samarbejde med Dansk Center for Byhistorie, der er ejet af Aarhus Universitet og Den Gamle By i fællesskab. Formålet har været at skabe viden og opmærksomhed omkring stedets historie og særlige karakter. I efteråret 2019 fortsætter samarbejdet, men nu med fokus på Latinerkvarterets historie.

Køkkenpiger i Købmandsgårdens køkken.

Som museum for Aarhus føler Den Gamle By et særligt ansvar for at sikre, at vidensgrundlaget er på plads, inden sårbare områder gennemgår større forandringer.

I forbindelse med Den Gamle Bys særlige Aarhus Dage i foråret lanceredes en særlig hjemmeside for fotos fra Aarhus. Aarhusbilleder.dk er blevet til i samarbejde med Aarhus Stadsarkiv og i regi af Aarhus Byhistoriske Fond. Det er nu nemmere at gå på opdagelse i de to billedsamlinger, og der er mere end 40.000 historiske billeder fra Aarhus at give sig i kast med. Flittige frivillige skanner og registrerer, så der løbende kommer billeder til.

Endelig har Den Gamle Bys særlige funktion som lokalhistorisk museum fået sin egen hjemmeside, museumaarhus.dk, hvor interesserede bl.a. kan følge museets lovbestemte arbejde med kulturmiljøet.

Nyt Besættelsesmuseum

Med Besættelsesmuseet har Den Gamle By et helt særligt ansvar for Aarhus' historie under de fem forbandede år fra 1940 til 45. Med generøs støtte fra Nordea-fonden på 8.376.000 kr har museets fagfolk siden januar 2018 arbejdet på at skaffe ny viden og designe udstillinger, der kan engagere et moderne publikum.

Besættelsesmuseet har til huse i en fredet bygning, hvilket har givet en del komplikationer i afvejningen af, om der først og fremmest skal tages hensyn til bygningen eller til de mennesker, der skal opholde sig i den. Vi tror, og håber, vi har fundet den rette balance.

Når det nye Besættelsesmuseum åbner april 2020, er det med fokus på besættelsestidens Aarhus, men også med tråde ud i store dele af især Østjylland. Museet vil formidle oplevelsen af, hvordan det var at leve i en større dansk by under besættelsen.

Udstillingens kerne bliver en række personhistorier, der skal være med til at aktualisere besættelsestidens etiske dilemmaer for nutiden og for kommende generationer.

I det nye museum sætter vi særligt fokus på, hvordan dagliglivet blev påvirket af den gradvise eskalering mod krigslignende tilstande. Et andet hovedfokus er fortællingen om tyskerne – både som mennesker og som undertrykkere. Endelig fortælles der om de danskere, der valgte side og enten blev frihedskæmper eller kollaboratører.

Bevaringsarbejde

Når Den Gamle By nu ombygger og udbygger det, der tidligere var Traktørstedet Simonsens Have, er der den helt særlige sidegevinst, at seks af museets historiske bygninger bliver istandsat. Det drejer sig dels om Allinghuset og Middelfarthuset, der hidtil har rummet restauranten, dels de tre staldbygninger, som tilhører det store bygningskompleks, der udgør Aarhus Mølle. Dertil Reberbanen, som i øjeblikket er nedpakket, men som vil blive genrejst i forbindelse med projektet. Navnlig staldbygningerne vil få en gennemgribende restaurering.

I 2019 er der i øvrigt istandsat facader på Entrécafeens køkken og på Købmandsgårdens baghus. Ombygningen af Viborghuset, er i år afsluttet med en restaurering af facaderne. Husets facade fremstår nu okkergul og overkalket med mørkebrune vinduer, idet farveundersøgelser har vist, at huset efter al sandsynlighed havde dette udtryk i midten af 1800-tallet.

Ud fra et ønske om at forbedre rengøring og bevaring af museets interiører og udstillinger har museet oprettet et særligt uddannet hold, der skal tage sig af den egentlige museumsrengøring. Foruden almindelig skånende rengøring har teamet også fokus på tjek for skadedyr, afrensning af skimmel og registrering af eventuelle skader på museumsgenstande.

I efteråret 2019 gennemfører Den Gamle By en kortlægning af, hvilke særligt værdifulde museumsgenstande der først skal reddes i tilfælde af brand eller andre væsentlige skader.

At få styr på prioriteringerne forudsætter som bekendt, at der er styr på tingene. Således er for nylig alle museets ældre boliginteriører blevet gennemgået. Der er blevet taget over 5000 fotos af museumsgenstandene og deres museumsnumre, og efterfølgende er næsten 2500 fotos blevet lagt ind i museernes nye registreringssystem SARA, hvorved det er blevet let at skabe sig overblik.

Under overfladen

På et stort og komplekst museum som Den Gamle By foregår der i det hele taget meget mere under overfladen, end man umiddelbart kan se som besøgende. En af de mere usynlige ting er de undersøgelser og den forskning, der løbende danner grundlag for det mere publikumsvendte arbejde.

Et eksempel herpå er projektet om religion som levende kultur-

Dylan Duo spillede i gaderne i weekenderne med temaet Tilbage til 1970'erne.

arv. Med støtte fra Velux Fonden og i samarbejde med Aarhus Universitet, Roskilde Museum, Roskilde Universitet, Dansk Jødisk Museum og Immigrantmuseet undersøges, hvordan museer kan udvikle nye modeller for formidling af tradition og religion. I forbindelse med projektet er der bl.a. tilknyttet en ph.d.-studerende, som vil undersøge, hvordan et moderne publikum opfatter og forstår de religiøse traditioner, der var en integreret del af de førindustrielle samfund. Undersøgelsens resultater vil udgøre en del af vidensgrundlaget for udviklingen af den ældre del af museet, herunder den formidling af livets og årets traditioner, som tænkes at blive en rød tråd i en fremtidig nyopsætning af Borgmestergårdens udstilling.

Et andet projekt, der indtil videre er usynligt for publikum, foregår i regi af EU-programmet Interreg Øresund-Kattegat-Skagerrak og i samarbejde med Regionsmuseet Kristianstad og Krinova Incubator & Science Park i Sverige. "Kulturhistoria som drivkraft i företagsutveckling" er overskriften, og i projektet undersøges, hvor-

dan museerne kan engagere mindre håndværksvirksomheder i at producere kopivarer fra museernes samlinger. Det er ambitionen, at det kan give et øget samarbejde mellem de mindre håndværksvirksomheder og museerne om produktion af unikke varer, som bl.a. kan forhandles i museernes butikker.

Internt

At fungere som moderne museum i et historisk miljø har nok en vis charme, men skaber på den anden side også udfordringer af både praktisk og økonomisk art.

Det gælder ikke mindst, når det kommer til infrastrukturen, hvor vi konstant støder på overraskelser i form af forældede rør- og ledningsføringer, ting som vi ikke anede var der, utidssvarende løsninger, der måske var fornuftige engang, men som ikke er det længe mere osv. Det kalder jævnligt på her og nu-løsninger, men helst tager vi det løbende i forbindelse med byggeprojekter som for eksempel det kommende spisested. Projekterne bliver derfor ofte dyrere, end de egentlig burde være.

På en arbejdsplads som Den Gamle By er frokoststuer og arbejdssteder fordelt over et stort areal. Derfor er man ofte nødt til at holde møder fremfor bare lige at klare det i frokostpausen eller ved kaffemaskinen. Det ser vi frem til vil blive afhjulpet, når der i løbet af godt et års tid bliver indrettet en fælles frokoststue oven på det nye spisested, der åbner til sommer.

Endelig er der som i alle organisationer behov for løbende opgradering af it-systemerne. Behovsanalyse og design er ved at være på plads, så det nye system kan indkøbes og indkøres i løbet af 2020. Systemet har primært administrativ karakter, men vil også betyde en markant lettelse af driften af restauranter, butikker, billetsalg og Klub Den Gamle By.

Det er vigtigt for Den Gamle By, at medarbejdere trives med deres arbejde og dagligdag. Med baggrund i en trivselsundersøgelse, som vi gennemførte i efteråret 2018, stod dette forår i trivlens tegn, og alle afdelinger har holdt trivselsmøder og arbejder stadig med at fastholde og udvikle god trivsel i alle afdelinger. Se mere i artiklen på side 91-95.

Stor tilfredshed hos publikum

Det er en fornøjelse at læse publikums anmeldelser på TripAdvisor,

Google og Facebook, ligesom det også er givende at studere de publikumsundersøgelser, som Den Gamle By løbende selv laver eller tager del i. For konklusionen er, at museets gæster er overordentligt godt tilfredse, og det er interessant at læse de ofte grundige og analyserende bedømmelser.

Det er værd at bemærke, at det ikke blot er én ting, der fremhæves som den største oplevelse, men en bred vifte af de tilbud, Den Gamle By rummer. Typisk peges der på Den Gamle Bys særlige stemning og miljø, muligheden for at være i dialog med museets ansatte i butikker, køkkener og stuer, hele 1974-kvarteret samt den underjordiske tidsrejse Aarhus Fortæller.

Det er bemærkelsesværdigt, at flere af disse private anmeldelser giver udtryk for, at Den Gamle By viste sig at være meget større, bedre og mere interessant, end de havde forventet. Det er selvfølgelig positivt, men på den anden side aktualiserer det et behov for at arbejde med museets image, så vi kan få mere glæde af, at Den Gamle By øjensynligt er så (overraskende) stor en oplevelse.

Reasons to go

Når Den Gamle By om få år er fuldt udbygget, vil det ikke længere være nye huse, hjem og butikker, der vil være anledningen til et besøg. Det vil snarere være en anden form for oplevelse, som skal udvikles.

Vi tror på, at det, der er kernen i Den Gamle By, vedblivende vil være en stor attraktion for turister fra indland såvel som fra udland. Men for århusianerne og for den million mennesker, der bor inden for en radius af en times bilkørsel, vil der være behov for en anden aktualitet.

Det store arrangement Jul i Den Gamle By har vist, at mange mennesker holder af at få sat denne tradition i historisk perspektiv på en måde, der både er hyggelig og som man kan være sammen om.

Erfaringerne fra julen er afsættet for at udvikle arrangementer omkring andre store højtider. I 2020 vil vi således kaste historisk lys på påsken. Det vil ske over de to uger fra weekenden inden påsøndag til og med anden påskedag. Vi begynder i det små og vil i de kommende år udvikle arrangementet, så det forhåbentlig kan blive en tradition for både skoler og familier, der ønsker at få fast grund under traditionerne.

Med et udtryk, som er lånt fra den franske mentalitetshistoriker

Phillipe Ariès, kan man sige, at vi vil afhøve nutiden, så den bliver gennemsigtig.

Det er også ambitionen med det temaår, som Den Gamle By agter at realisere for første gang i 2020. Her vil vi udvikle et format, så museet hvert år i sommerperioden kan belyse forskellige temaer, der så at sige lægges som et ekstra lag oven i det, museet allerede er. Temaerne vil blive lagt fast fra år til år, og det er tanken hermed at give museet en aktualitet, som også vil række ud til et nyt publikum. I 2020 sætter vi fokus på kaffens historie.

Nye faciliteter på vej

Trods den høje tilfredshed hos publikum, er der også områder, hvor der efterspørges forbedringer. Først og fremmest drejer det sig om bedre tilgængelighed på de brostensbelagte gader, bedre og større restaurantfaciliteter og bedre parkeringsforhold. Det er der ikke noget nyt i, idet det har været kritikpunkter igennem mange år.

Det nye er, at vi nu snart kan gøre noget ved det. Fra 2020 med nyt spisested og fra 2022 med ny hovedindgang, der vil gøre det muligt at springe brostenene over og samtidig give let adgang til de store parkeringskældre under Ceres Byen.

Siden arkitektfirmaet CUBO i efteråret 2018 vandt konkurrencen om at tegne en ny hovedindgang til Den Gamle By, har både arkitekter, ingeniører, kommune og Den Gamle By arbejdet på projektet. I det forløbne år er der tegnet, beregnet og planlagt i detaljer, hvordan bygningen kommer til at fungere, og der udarbejdes i øjeblikket en lokalplan for området. Det er vigtigt, at bygningen giver gæsterne en god og overskuelig modtagelse, og at man kan finde den nødvendige service og information på vejen ind til Den Gamle By.

Projekter på vej

Der er nu udarbejdet et detaljeret projekt for et tidssvarende fællesmagasin for kulturinstitutioner i Aarhus. Ved at gå mange sammen vil såvel kvadratmeterpris som driftsomkostninger minimeres, og fællesprojektet vil muliggøre etablering af faciliteter af en størrelse og kvalitet, som ellers ville være urealistiske, ligesom det også vil blive muligt at skabe en spændende formidling for publikum af, hvordan man bevarer og konserverer. Arbejdet med at tilvejebringe de nødvendige midler er indledt, og vi krydser fingre for, at det

bliver muligt at realisere det store projekt, som på afgørende vis vil styrke det fundament, som nok er usynligt for de fleste, men som er forudsætningen for en fornuftig drift.

Også det store projekt for en ajourføring af Borgmestergården er kommet et væsentligt skridt videre. Tidsrejse i traditioner er overskriften for projektet, der nu er beskrevet i detaljer. Der er positive signaler med hensyn til fondsfinansiering, men vi mangler at få den nødvendige egenfinansiering på plads.

Projektet indgår sammen med en række andre i en storstilet plan for opgradering af de ældre dele af Den Gamle By, der i nogle år har stået i skyggen af arbejdet med nye kvarterer og udstillinger. Udviklingsplanen har dels til formål at forløse det store formidlingspotentiale i disse ældre dele, dels at gøre også denne del af museets matrikel attraktiv for et moderne publikum.

The course of the year and plans for the future

Den Gamle By had 546,485 visitors in 2018, and we are pleased and proud that for the third year running we are Denmark's most frequently visited museum of cultural history. On Tripadvisor, Google and Facebook we can read in the visitors' reviews that they are satisfied with their visits, and with the experience offered. Den Gamle By has the goal of reaching many kinds of people: from children, adults and seniors to people with foreign backgrounds; kindergarten classes, technical schools and universities; tourists; people suffering from dementia, the mentally handicapped, the deaf and blind, and the many other groups for whom there is generally little room in other places.

In a few years Den Gamle By will be fully developed. What prompts a visit will no longer be a new house, home or shop. That is why we are working with other kinds of experiences. We believe the core activities will still be an attraction for tourists, but for the locals there will be a need for another relevance. In 2020, inspired by the "Christmas in Den Gamle By" event, which for many people has become a tradition, we will shine the light of history on Easter. Furthermore, in 2020 we will turn the focus on the history of coffee as the theme for the year.

Aarhus Haand- værkerforenings laugssal genopført

Erik Bjerre Fisker, Ejvind Maltesen, Christina Veinholt Jensen og Rasmus Vinther

6. juni blev Aarhus Haandværkerforenings laugssal genåbnet. Oprindeligt lå salen i håndværkerforeningens bygning i Paradisgade, hvor den stod færdig i 1931. Efter tre flytninger endte den i 2007 i et lokale i Toldboden på Aarhus Havn. Da Aarhus Haandværkerforening flyttede til et mindre lokale, ønskede man, at Den Gamle By skulle overtage interiøret. Bygningsarkæolog Erik Bjerre Fisker, tømmerformand Ejvind Maltesen og tømmersejere Christina Veinholt Jensen og Rasmus Vinther har været med fra starten med opmåling og nedtagning af Laugssalen i Toldboden til genopførelsen på førstesal i huset fra Ringsted.

Det var med en vis ærefrygt, vi gik til opgaven. Alene den udskårne inskription over en af dørene: "Herre velsign os mestre og svende. Bevar vort lovpriste haandværk" kunne nok stemme enhver til alvor. Ærefrygten blev ikke mindre af, at tidligere oldermænd og snedkermester Orla Hansen kiggede os over skulderen. Han havde omhyggeligt passet på Laugssalen i over halvtreds år.

Men begejstringen over de flotte udskårne laugsskilte og tanken om på et tidspunkt at skulle genopføre salen i dens oprindelige pragt med kassetloft, blyindfattede ruder og egeparketgulve skubbede frygten til side. Selve nedtagningen var væsentlig hurtigere end forventet. En mængde dækslister var monteret med små

Laugssalen i Den Gamle By.

Laugssalen i
Paradisgade
omkring 1932.
Ukendt fotograf.

dykkere. Ved forsigtigt at lirke listerne af kom vi ind til skruer, der fastholdt laugsskilte, plader og gesimser til væggene. Så i løbet af et par dage var vi klar til at sende løsdelen og møbler med flyttemænd til en midlertidig oplagring.

Ved første øjekast følte vi os hensat til en 1600-tals laugssal. Men ved nærmere eftersyn så vi, at flere ret nye fag var repræsenteret. Således Aarhus og Omegns Automekanikerlaug, stiftet i 1942. Her har billedskæreren udskåret en motor omgivet af svulstig ornamentik. Denne kontrast giver nogle af billedfelterne et lidt komisk udtryk. Men det er værd at gå på opdagelse i disse laugsskilte, hvoraf mange viser glemte håndværk og fagenes oprindelige værktøj.

Historien

Aarhus Haandværkerforening blev stiftet i 1848 – ni år før loven om næringsfrihed. Med næringsfrihedsloven blev laugene for de enkelte håndværk forbudt, og de mistede deres særlige privilegier og rettigheder. Der blev derfor oprettet håndværkerforeninger over hele landet for at beskytte de enkelte håndværks – og især mestrenes – interesser.

Håndværkerforeningen indviede i 1868 en stor bygning i Paradisgade, der ud over foreningslokaler bl.a. også indeholdt en stor sal, keglebane, bibliotek og restaurant. Mange lokaler blev lejet ud til andre foreninger, men i 1930 foreslog håndværkerforeningens for-

Ved nedtagningen af Laugssalens interiør i Toldboden var det vigtigt at notere, hvor de mange forskellige lister og elementer var placeret i forhold til hinanden, inden flyttefolkene fragtede dem på depot. Fotos: Casper Dalhoff, JP Aarhus.

mand H. Chr. Secher, at der skulle indrettes en sal kun for håndværksmestrene – en laugssal – som ikke måtte lejes ud.

Det blev arkitekt Ove Bornøe, der tegnede salen efter forbillende af forstue og modtagelsesværelse i rådmand Niels Christensens købmandsgård ved Østerå i Aalborg – nu genopsat på Nordjyllands Historiske Museum i Aalborg. Den 6. december 1931 blev Laugssalen indviet, og noget af det første, der blev bestemt, var at salen ikke måtte bruges til bespisning eller lotterispil.

Efter en ødelæggende schalburgtage under anden verdenskrig, stod håndværkerforeningens hovedbygning med den store festsal og mange selskabslokaler ikke til at redde, og en genopbygning var der ikke ressourcer til. Sidefløjen med Laugssalen var heldigvis ubeskadiget, men i 1952 købte håndværkerforeningen en ny bygning i Klostergade. Laugssalen blev dog først nedtaget i 1957 og genindviet i Klostergade i 1960 i en mindre prangende udgave.

Endnu en gang måtte håndværkerforeningen afhænde en bygning af økonomiske årsager og lejede sig ind i baghuset. Laugssalen blev flyttet en gang mere og genindviet i 1989. Heller ikke her kunne håndværkerforeningen blive, og Laugssalen blev i 2007 flyttet til Toldboden – den sidste station før Den Gamle By.

Laugssalen rekonstrueres

På hjørnegrunden mellem Nygade og Sønderbrogade i Den Gamle Bys halvfjerdserkvarter har vi opført en tilpasset rekonstruktion af den bygning, der i Ringsted husede Centralhotellet. I den nye hjørnebygning blev der på 1. sal plads til Laugssalen, og ønsket blev at genopføre den så lig dens oprindelige opsætning i Paradisgade som muligt.

Med hjemtagelse af salen fulgte også tre akvareller, som var farvelagte opstalter af de oprindelige arkitekttegninger af væggene. Akvarellen af den fjerde væg mangler desværre. Ud fra akvarellerne og et par fotos fra kort tid efter salens opførelse samt opmålingerne af paneler og døre med videre fra den hjemhentedede sal påbegyndte vi tegnearbejdet på rekonstruktionen. Udfordringerne blev at få rummet til at passe ind i husets geometri, og det blev da også nødvendigt at gå på kompromis visse steder. For eksempel blev det ikke muligt at genskabe salens oprindelige højde, og salen blev spejlvendt, for at dens to indgange kunne få sammenhæng med resten af huset. Desuden blev der et praktisk behov for to ekstra døre i den ene langside ind til et køkken og et depot i forbindelse med den fremtidige anvendelse af salen.

Koloreret vægopstalt af vinduesvæggen. Flere af detaljerne blev ikke udført nøjagtigt, som de blev tegnet af arkitekten Ove Bornøe. Dette er dog ikke unormalt, da der oftest projekteres videre i en byggesag, efter at hovedtegningerne er leveret. Tegning: Ove Bornøe, nu i Den Gamle By.

Ved genopførelse af historiske interiører står Den Gamle By ofte over for den udfordring, at der skal kobles nye funktioner og indretninger til det historiske. Der kan være krav fra myndighederne om flugtveje, ønsker om bedre rundgang for publikum eller ønsker om, at den enkelte bygning eller det enkelte rum i bygningen skal kunne bruges til flere funktioner end oprindeligt. Målet er i de tilfælde at ramme en indretning, der er troværdig og kunne have været sådan i den periode interiøret formidles i. Ny teknik skjules dermed så meget, som det overhovedet er muligt.

Originale dele findes fortsat i biografen Øst for Paradis

Biografen Øst for Paradis har til huse i de bevarede sidebygninger fra Aarhus Håndværkerforening i Paradisgade, som overlevede krigens bombning. I vores søgen efter flere kilder var det derfor nærliggende at tage kontakt til biografen. Formålet var at undersøge, om der skulle være detaljer i bygningen, der kunne bruges som forlæg til rekonstruktion af de dele, som under salens mange flytninger var forsvundet. Hvad vi på det tidspunkt ikke vidste, var at rummet faktisk endnu eksisterede og var ombygget til biografsal (Sal C).

Vi blev mødt med stor venlighed i Øst for Paradis og fik lov til at foretage flere undersøgelser af vægge, loft og gulv. Laugssalens oprindelige loft var endnu bevaret, men var kun synligt i de nederste dele, som blev registreret og opmålt. Vi havde håbet på også at finde partier af eller spor efter de oprindelige vægdekorationer over

panelerne, men der var ikke meget at komme efter, og det er usikkert, om de spor der dukkede op, egentlig stammer fra Laugssalen. Til gengæld viste det sig, at parketgulvet endnu er bevaret og kan ses i hulrummet under de hævede stolerækker.

Et kompliceret puslespil med manglende brikker

I løbet af de seks år der er gået fra nedtagningen af Laugssalen i Toldboden, til vi påbegyndte genrejsningen sidste sommer, har der selvfølgelig været mange andre projekter i Den Gamle By. Derfor stod nedtagningen af salen heller ikke lysende klart for os, da vi igen stod med de mange hundrede meter profilerede lister, de billedskårne laugsskilte osv. Det blev yderligere kompliceret af, at den laugssal, vi skulle genskabe, langt fra var magen til den, vi nedtog i Toldboden. Oprindeligt var der bl.a. bænke langs væggene, en ekstra frise af paneler over laugsskiltene, det førnævnte kassetteloft samt to hjørneskabe.

Udfordringen kunne derfor bedst sammenlignes med at få tildelt fire forskellige, komplicerede puslespil, hvor halvdelen af brikkerne endnu ikke fandtes, og hvor vi heller ikke hélt kendte det færdige motiv.

Det manglende kunne efterhånden rekonstrueres ud fra tegninger, fotos og opmålinger, men der var stadig mange spørgsmål, som var vanskelige at afklare på papiret. Derfor blev store dele af den afsluttende projektering flyttet ud på byggepladsen, hvor afgørelserne blev truffet ud fra prøver, modeller og gode drøftelser mellem tegnestuen og håndværkerne. Det viste sig at være en meget frugtbar måde at arbejde på.

Ud fra de få fotos kunne vi fastslå, hvor nogle af brikkerne skulle sidde. Vores udgangspunkt var først og fremmest de billedskårne laugsskilte, hvor der i alt var 44 til panelerne, så efter at have nærstuderet de gamle fotos, blev laugsskiltene byttet rundt og placeret korrekt i deres paneler og hængt op. Højden blev bestemt af en estimeret højde på bænkerne på de gamle fotos. I bredden skulle de placeres helt nøjagtigt, så de kom til at passe præcist til de døre og vinduer, vi senere skulle montere. Med de meget små tolerancer, som interiøret var opført med, var det en lang og kompliceret proces. De skulle jo danne udgangspunktet for resten af puslespillet.

Herefter begyndte vi at rekonstruere de manglende brikker. I flere tilfælde fremstillede vi modeller i skala 1:1 i fyrretræ, som vi kunne stille op og vurdere ud fra. Bl.a. hvordan bænkenes forkantliste skul-

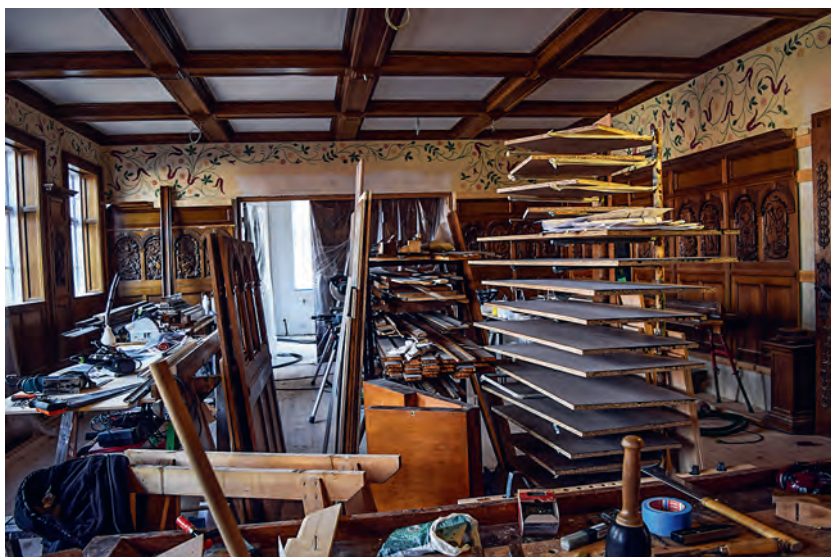
le runde på de udvendige hjørner, hvilke profiler de forskellige lister havde, og hvilken indramning gavlmaleriet havde.

Egetræet købte vi som ovntørrede blokvarer hos et savværk – dvs. stammer som er skåret op i fem meters længde, flækket i seks centimeter tykke skiver og tørret ned til en meget lav fugtighed. Vi fik lov til at udvælge blokkene af bedste kvalitet, fragtede dem hjem på værkstedet og skar dem op og forarbejdede dem til lister, paneler osv.

Inden vi kunne montere de nyfremstillede emner, var de forbi maleren, som skulle bejdse og lakere dem, så de havde helt samme farve og glans som det originale interiør. Denne behandling skulle de have inden montering for at skåne malerne for alt for mange svære beskæringer med bejdsen senere. Hvis der kom bejdse på de emner, som allerede var behandlet på forhånd, ville de nemlig fremstå for mørke. Efter malernes behandling skulle emnerne monteres endeligt – helst uden at pudse efter med høvl eller sandpapir, da man så ville komme ind til det meget lysere træ.

Når forberedelserne før den endelige montering var så omfattende, var det selvfølgelig vigtigt ikke at lave fejl i den sidste tilskæring. Derfor var vi særligt omhyggelige med opmåling og opstregning. Hvis vi skar forkert, kunne vi jo ikke bare hente en ny liste i bygge-markedet, men skulle i stedet igennem den lange proces at fremstille en ny.

På visse tidspunkter forekom det store puslespil temmelig uoverskueligt. Der var mange brikker på få kvadratmeter. Efterhånden som brikkerne faldt på plads, svandt bunkerne ind, og salen tog form som den så ud i Paradisgade i 1931.

At vores materialer er begrænsede og kostbare, præger i øvrigt meget den måde, vi arbejder på i Den Gamle By. Når vi for eksempel laver bindingsværk, benytter vi ofte genbrugstømmer fra gamle, nedtagne huse, da dette har den rigtige patina, og derfor passer imellem bygningens øvrige tømmer. Hvis ikke det er gammelt tømmer, skal det tildannes med det værktøj, som man har benyttet på husets opførelsestidspunkt – ofte økse. Her kan det derfor også godt betale sig at måle efter en ekstra gang. Håndhugget egetømmer er ikke gængs i en moderne trælast.

600 meter lister og 5.800 håndskårne kløverblade

Som nævnt var kun den nederste del af det oprindelige i biografen Øst for Paradis' kasetteloft synligt, da en brandsikring havde skjult resten. Vi blev derfor nødt til igen at ty til gamle tegninger og billeder for at kunne rekonstruere loftet i sin helhed.

I huset fra Ringsted danner tværgående jernbjælker og langsgående træbjælker en opdeling af loftet i 24 felter. Bjælkerne er efter brandsikring med gips beklædt med bejdset egefiner. Profilerede egelister langs alle kanter får fineren til at fremstå som smalle fyldninger på siderne og under bjælkerne. Alene til kasetteloftet er medgået 600 meter lister. Hvor bjælkerne krydser hinanden, er der monteret omvendte pyramider opbygget af kraftige profillister. Disse pyramider har forskellige former, og under de største hænger lysekronerne.

Overgangen mellem bjælkesiderne og de hvidmalede loftsfelter udgøres af en meget speciel liste, som vi måtte rekonstruere efter et lidt uskarpt billede. Den har en flad profil med udskårne kløverblade på række. Midt i hvert kløverblad er der boret et hul, som har tjent til ventilation af rummet. Givetvis en god idé med de mange cigarer, der er blevet røget til møder i Laugssalen. Hullerne har vi fundet en beskrivelse af, men til listernes udformning fik vi hjælp af billedskærer Helmut Schlodder fra Vojens, som ud fra billedet og sin erfaring kunne hjælpe os til at ramme en meget troværdig genskabelse. Efterfølgende fik han opgaven med at genskabe listerne – i alt 5.800 kløverblade har den tålmodige mand skåret.

Vægge og rekonstruktion af bænke

Væggene er som tidligere beskrevet beklædt med paneler, hvorunder der er vægbænke. Bænkene er ren rekonstruktion, da de op-

rindelige ikke er bevaret. De er opbygget af fronter bestående af egefinerede plader med påmonterede egestister, så det fremstår som rammer med fyldninger. Sædepladen er ligeledes lavet i egefineret plade med egeforkanter.

Neden for hvert af vinduerne er fyldningen erstattet med en perforeret stålplade, som lader varmen fra konvektorerne komme ud i rummet. Varmekilden er placeret i bænkenene, da vindueslysningerne ikke er dybe og derfor ikke kan rumme radiatorer, sådan som løsningen var i Paradisgade. Ud over varmelementer rummer bænkenene også metervis af elkabler, som skal strømforsyne vor tids krav til alarm, kaldeanlæg samt en masse anden teknik, så Laugssalen kan bruges som et velfungerende forsamlingslokale.

Over bænkenene er de originale paneler med laugsskiltene placeret, og derover er der en frise af smalle rekonstruerede paneler, som foroven afsluttes af den rigt profilerede gesims. Den er sammensat af mange forskellige egetræslister, som er limet på en kraftig fyrtræsliste. Det har man angiveligt gjort for at spare på det dyrere egetræ.

Hovedparten af gesimsen er original, men til de meter liste, vi manglede, måtte vi lave kopier, og her fik vi også hjælp af billedskæreren Helmut Schlodder til at skære æggestavlisten, som er så tro den originale, at det ikke er til at se, at den er ny, selv når den er samlet med en af de gamle lister.

Billedskærer
Helmut Schlodder i færd med at skære kløverbudslisten til Laugssalens kasetteloft. Oprindeligt havde hullerne i listen ventilation som formål.

Paneler og gesims er fastgjort på en høvlet forskalling, som er monteret på de pudsede vægge. På panelerne er der et hav af lister, som både pryder, men også skjuler monteringen.

Vi har haft en særlig udfordring med to ekstra døre på Laugssalens ene langside. De var ikke i den oprindelige sal, men er nødvendige i Den Gamle By. Den ene som adgang til et depot, den anden som adgang til det tilstødende køkken. Vores løsning blev at lave dem som paneldøre. Det vil sige, at vi har beklædt en almindelig dør med originale paneler, lister samt fodliste som i resten af rummet. Når dørene er lukkede, har man derfor fornemmelsen af en hel væg. Da vi havde monteret alle panelerne, var der otte laugsskilte tilovers, men med de to døre kom fire af dem igen til ære og værdighed.

Et andet væsentligt element, vi ikke havde med fra Paradisgade, var det bemalede og indrammede lærred på bagvæggen bag oldermandens stol samt det billedskårne skilt ovenover. Med et gammelt foto og primitive modeller, skød vi os ind på, hvordan selve rammen skulle tage sig ud. Gesimsen, som bar skiltet med teksten "Kloge ord gavner fælles id mens ubesindig tale skaber ikkun splid", kunne vi rekon-

De fine paneler med laugsskiltene er monteret på en simpel opbygning af høvlet forskalling. Laugsskiltenees placering dannede udgangspunkt for resten af interiøret, så det var vigtigt at være meget omhyggelig med disses montering.

struere ud fra de tilsvarende gesimser over dørene. Æggstavlisten blev skåret af Helmut Schlodder, mens resten af gesimsen blev til-dannet på vores eget værksted. Selve skiltet med teksten blev forar-bejdet foran Den Gamle Bys gæster i billedskærerens værksted i Ve-stergade. Selve det indrammede lærred er sandsynligvis gået tabt.

Gamle, guldne tegninger

Et stykke inde i processen ville tilfældet, at en pensioneret tømrer- og snedkermester Mogens Ladefoged faldt over de originale arki-tekttegninger af Laugssalen. Han havde fået nys om, hvad vi var i gang med og forærede os de gamle, guldne håndtegninger.

Heldigvis stemte tegningerne overens med, hvad vi allerede havde opført, og var en stor hjælp til nogle af de løse ender, vi endnu ikke havde fået has på. At vi var på rette vej, blev vi også forsik-ret om da, Orla Hansen, snedkermester og mangeårig oldermand i snedkerlauget, kom forbi byggepladsen. Han var den person, som havde haft til opgave at passe på og reparere på salens interiør igennem de sidste halvtreds år. Dermed var han også vores eneste øjenvidne, som faktisk havde set den originale laugssal i Paradisga-de. Han var yderst tilfreds og et "Godt gået, unger," følte vi som den største ros, vi kunne få.

Der skulle pro-duceres nye for-satsvinduer, men heldigvis var de runde bemalede glasrunder midt i hver af de store vinduesrammer endnu bevarede. Foto: Henrik Jensen fra Redtz Glarmester og Den Gamle By.

Forsatsvinduer med originale glasmalerier

På et af de gamle billeder af den oprindelige sal kunne der ses forsatsvinduer med blyindfattede ruder. De går igen på de kolorerede arkitekttegninger og skulle selvfølgelig genskabes. I alle de nederste rammer var der i midten et rundt glasmaleri med motiver fra det gamle Aarhus samt motiver af skytshelgener for forskellige håndværk. Glasmalerierne var heldigvis bevarede og blev overdraget til Den Gamle By sammen med resten af salen. Forsatsvinduerne var i sin tid fulgt med salen til Klostergade, men kun de runde glasmalerier kom med til Toldboden. Der fandtes farvebilleder af vinduerne i Klostergade, så farverne i de øvrige glas kunne ses. Glarmesterfirmaet Redtz i Odense forestod opgaven at genskabe de blyindfattede ruder.

Genskabelsen af vægdekorationer

En dekorativ bemaling med bladranker og blomster har prydet vægstykkerne over panelerne. Dem ville vi gerne genskabe, men hvordan skulle vi finde de rigtige farver ud fra sort-hvide billeder? Et logisk skøn var, at i hvert fald bladene var grønne og blomsterne røde. Vores malere søgte inspiration i tidstypiske dekorationer, og

Dorthe Kristensen Beaudhots maler her med stor behændighed de fine bladrankedekorationer på væggene over panelerne. Dekorationerne blev rekonstrueret på tegnestuen og printet ud i 1:1, hvorefter konturerne blev overført til væggene og til sidst malet op.

sammen med deres viden om farver og motiver blev der valgt nogle troværdige farver.

Dele af bemalingens motiver kunne genskabes ud fra fotografierne, men da rummet ikke var fotograferet til alle sider, måtte dekorationen videreføres derudfra. Den Gamle Bys malerafdeling lavede mange prøvefelter på væggene, hvor baggrundsfarven, dekorationernes farve, tykkelsen i stilkene på bladrankerne og meget andet blev vurderet, og nye prøver lavet. Til sidst var alle tilfredse, og hele rummet blev malet – i hånden. Vi kunne se, at motiverne ikke var skabelonmalede.

Gulvet under biografstolene

Det originale parketgulv findes, ligesom loftet, stadig i Paradisgade, men godt gemt væk under gulvtæpper og biografstole. Det er dog lykkedes os at få et par originale stave med hjem. Det viste sig, at selv samme dimensioner produceres i dag. Gulvet er lagt i et kvadratisk mønster, hvor der i midten er placeret en sort klods. Gulvmønsteret i sin helhed ligner fletværk. Den sorte klods var højst sandsynligt lavet af moseeg, men da moseeg ikke just er en hyldevare i dag, har gulvproducenten lavet klodserne af egetræ, som er behandlet med ammoniakdampe – kaldet røg-eg – hvilket giver egetræet den mørke farve.

Når man lægger et parketgulv, er det af afgørende betydning, at man får startet præcist. Hvis det blot er en lille smule ude af vinkel, kan det give vanskeligheder. Museets arkitekt havde udarbejdet en tegning af gulvmønsteret, så vi havde et godt udgangspunkt for at få placeret linjerne, så mønsteret kom til at passe godt i rummet og døråbningerne. Efter en meget nøjagtigt udlagt liste, lagde vi gulvet fra midten og ud. Gulvet er lagt oven på et 30-mm fyrretræsgulv med et lag pap imellem og monteret med dykkere.

Sidste hånd på værket

Til allersidst, hvor hele interiøret stod, som det gjorde det i Paradisgade i 1931, var det malernes opgave at slette de sidste spor. Her og der er der blevet pletbejdsset og lakeret. De ufatteligt mange dykkerhoveder fik en klat voks, sådan som vi kan se at dykkerne på det originale snedkerværk også havde fået det. Gulvet blev olieret og poleret, så det matchede resten af salen.

Fra kulisse til funktionelt rum

I Toldboden fremstod Laugssalen som lidt af en kulisse. Den store trefløjede dør prydet med skilte for de tre store byggefag: malere, murere og tømrere, lovede ligesom, at her kunne man gå ind i et tilstødende rum. Men åbnede man døren, så man lige ind i en hvidmalt væg.

I Den Gamle By fører disse døre ind til endnu en sal med mønstret tapet og sænket lamelloft, som det kunne have set ud i 1974.

Det havde længe været et ønske at kunne indrette et forsamlingslokale i halvfjerdserkvarteret, og da muligheden kom for at overtage den overdådige Laugssal, kunne den på bedste vis indfri dette ønske. Samtidig ser vi et stigende ønske og behov for faciliteter i Den Gamle By, der kan bruges til møder og fester, og det var derfor oplagt, at Laugssalen skulle indgå blandt disse faciliteter. Salene kan lejes både til møder og fester, og der er indbygget projektor og lærred samt højtalere i loftet. Fra et tilstødende anretterkøkken kan der serveres mad og drikke.

Den 6. juni 2019
åbnede den
færdige laugssal
med en festlig
reception.

The Aarhus Craft Association's guildhall reopens

The Aarhus Craft Association's guildhall from 1931 has been re-opened this year in Den Gamle By. The hall has earlier been moved three times, and on its reinstatement several of the original elements were missing: the coffered ceiling, the oak parquet floor, fixed benches, leaded windowpanes and wall decorations. The craftsmen and drawing office of Den Gamle By were given the task of restoring the hall to its original appearance. With a starting point in the original guild notices and with the aid of old photos and drawings the newly produced elements were fitted in as in a large jigsaw puzzle.

Sydhavnen

Niels Meyer

Den Gamle By har i 2017-19 opført et nyt havnekvartier i den moderne bydel, som benævnes Sydhavnen. Området huser museets tømrerværksteder, smedeværksted og udstillingsafdeling og har dermed frigivet staldbygningerne og gårdrummet omkring Aarhus Mølle, som nu omformes til museets centrale spisested. Sydhavnen er skabt ud fra tanker om at forene nødvendige faciliteter med god historiefortælling. Bygningschef Niels Meyer fortæller i denne artikel om de bygninger, der har dannet forbillede for komplekset, og hvorfor det i dette tilfælde er en fordel at rekonstruere fremfor at flytte originale huse.

Karréen i Den Gamle Bys moderne bydel viser en bred vifte af butikker, boliger og småerhverv, som de tog sig ud i de danske byer i 1970'erne. På den anden side af havnekanalen kan man nu også få et indtryk af et lille industrikvarter. Sydhavnen er et kig ind i en typisk dansk industrihistorie. I slutningen af 1800-tallet og første halvdel af 1900-tallet blev der bygget mange store og små produktionsbygninger i de danske byer. Og var man i en by med åhavn, som man kender det fra for eksempel Aarhus, Horsens og Randers, var det også et oplagt sted for industri og handel at placere sig langs åhavnen kajanlæg. En del af de mindre industribygninger bliver forladt, i takt med at industrien flytter udenfor byerne i 1960'erne og 70'erne. Mange bygninger bliver revet ned. Men nogle bevares og bliver taget i anvendelse af håndværkere og andre småerhverv, og det er den situation, der nu er genskabt på Sydhavnen i Den Gamle By.

Fra Havnegade i Den Gamle By kan man kigge over på Sydhavnen. Museets gæster kan her få en snak med tømreren eller smeden og se hvad de arbejder med.

Bindingsværk i beton

Sydhavnen består af tre sammenbyggede huse, som hver især repræsenterer forskellige typer erhvervsbyggeri. Hovedbygningen med det buede tag, værftet, er inspireret af en bygning fra Frederikshavn Værft og Flydedok, som tidligere bestod af store og mindre bygninger opført i denne byggeskik. Der er tale om en karakteristisk teknik, der giver mindelser om det bindingsværk man om noget forbinder med Den Gamle By med, et synligt skelet af beton, udfyldt med jernvinduer og vægfelter i røde mursten. Bygningstypen ses i mange danske byer. På Aarhus Havn er den tidligere turbinehal, som nu indgår i Filmby Aarhus, et af mange eksempler. I værftet er der indrettet maskinværksted til tømmerne på stueplan, omklædning til alle Den Gamle Bys håndværkere på 1. sal og udstillingsværksted på 2. sal. Det er lidt af en udfordring at arbejde på 2. sal, hvis man skal have montrere og andet udstillingsinventar op og ned ad trapperne – derfor er der på siden af bygningen opført en godselevator som kan lette transporten til denne etage.

Af pladshensyn har Den Gamle By valgt en af de mindste værftsbygninger fra Frederikshavn som forbillede. Det meget jordnære navn, Centraltoiletet, var en fællesbetegnelse for værftsarbejdernes omklædning, bad og toiletter.

Godselevatoren på siden af værftet stammer fra Grønnegade i Aarhus. Elevatoren kunne desværre ikke godkendes i sin oprindelige form og har derfor ny kurv og hejs, men flere originale dele er bevaret og sat op på facaden.

Det gode ovenlys

Foran værftet ligger tømrerværkstedet, en stålbeklædt træbygning med de karakteristiske takkede ovenlys, kaldet shedtag. Denne bygningstype har også været opført overalt i landet, hvor der har været industri. Før i tiden var elektrisk lys dyrt og dermed begrænset. Godt dagslys har derfor været vigtigt i ældre industribygninger, og en effektiv løsning var disse shedtage, som kunne bringe rigeligt

nordlys ned til maskinerne og arbejderne på gulvet. I Den Gamle Bys tømrværksted er det en daglig hjælp og glæde for tømmerne, at man både har den gode plads og det gode dagslys til værkstedsarbejdet. Som inspiration for bygningen er en ældre maskinfabrik fra Svenstrup ved Aalborg blevet brugt som forbillede.

Smedeværkstedet

Længst mod syd ligger smedeværkstedet, en toetagers gulstensbygning, som nabo til værftet. Denne bygning kunne også ligge mange steder i Danmark både i baggårde og i havnekvarterer. Inspirationen kommer i dette tilfælde fra Nørregade 30 i Esbjerg, hvor huset lå som baggårdsværksted. I stueetagen bor Den Gamle Bys smedeafdeling, hvilket også fremgår af den store skorsten i gavlen. På førstesalen er der indrettet kontor og pauserum. I facaden er der anvendt genbrugsmursten, hvilket både bidrager til et troværdigt udtryk, men også er sund fornuft i forhold til genbrug.

I Svenstrup ligger denne gamle maskinfabrik, som har inspireret til et af husene i Den Gamle By. Shedtaget har forsynet fabriks-hallen med et godt ovenlys.

Baghuset fra Esbjerg dannede forbillede for bygningen i Den Gamle By. Det blev nedrevet i 1977 og har tidligere huset fabrikken JACI, som producerede ventilation til stalde. Her var i en periode også værksted for malermester Rødgaard.

Rekonstruktion giver mulighed for at opøve historiske håndværk

Fælles for de tre bygninger er, at de som nævnt er skabt med inspiration fra bygninger fra Frederikshavn, Svenstrup og Esbjerg. Hvis det havde været muligt, ville museet have foretrukket at flytte bygninger til stedet, som det er tilfældet med langt de fleste bygninger i Den Gamle By. Der er flere årsager til, at Sydhavnen er bygget op som nybyggeri, men med stærk inspiration i de nævnte forbilleder. Først og fremmest er byggegrunden meget begrænset. Arealet mellem Viborgvej og havnekanalen danner et trekantet areal, som er vanskeligt at udnytte, når der samtidig skal levnes plads til en vej langs havnekajen. Der har samtidig været et krav om, at Den Gamle Bys håndværkere kunne få velindrettede, effektive og rummelige værksteder til de 20-25 mennesker, der dagligt arbejder her. Hvis man havde fundet originale bygninger til formålet, ville hensynet til autenticitet være afgørende, og det ville ikke på samme måde være muligt at indrette sig optimalt på grunden og måske heller ikke muligt at indrette de rette værksteder. Når man fravælger at bruge originale, flyttede huse, kan man til gengæld opnå andre kvalite-

ter. Foruden muligheden for at forme byggeriet efter funktionen og finde forbilleder som passer ind i geometrien, får man også mulighed for at opdyrke og fremvise en byggeteknik, som rækker generationer tilbage. I Sydhavnen er der således arbejdet med en række traditionelle byggeteknikker, som ikke længere anvendes i nutidigt byggeri. Betonskelletet i værftet er et godt eksempel. Stolper og bjælker støbes som et robust skelet i jernbeton og giver mulighed for at indrette store rum og frihed til at udfylde facaden med, hvad funktionen kræver af døre, vinduer og mure. Efter at betonindustrien er gået over til elementbyggeri, er denne byggeskik ikke længere i anvendelse. Shedtaget på tømrværkstedet er også en epoke i industribyggeriet, som sidenhen er blevet erstattet af flade tage med mere simple ovenlys. Et shedtag er en sindrig konstruktion, som både evner at klare bæreevnen på selv meget brede bygninger, og som åbner for store nordvendte vinduer. Den Gamle Bys håndværkere har altså flere steder i byggeriet haft mulighed for at dyrke nogle teknikker, som ikke længere praktiseres. Lige så vigtigt som det er for Den Gamle By at bevare ældre bygninger, er det at bevare viden og rutine i, hvordan historisk håndværk udøves.

Kom på besøg hos tømreren og smeden

Formålet med Sydhavnen har altså været at skabe et troværdigt havnekvarter, som dels rummer en række vigtige faciliteter for håndværkerne og dels passer ind i den store fortælling om et bymiljø, som det tog sig ud i 1970'erne. Meget af det arbejde, der foregår i Den Gamle Bys værksteder, er ikke væsentligt anderledes end hvordan man arbejdede i 1974. Det er derfor oplagt, at det bliver et sted, hvor museets gæster fremover kan kigge ind hos smeden eller tømreren og følge med i, hvad de laver på værkstederne – ikke som arrangeret historisk formidling, men et indblik i hverdagen for en håndværker i Den Gamle By. Gæsterne er altså velkomne til både på afstand, men ofte også på nært hold at følge med i det arbejde som håndværkerne udfører. Det er i god tråd med museets ønske om at være et sted, hvor gæsterne møder levende mennesker og også møder håndværkere, som ikke blot demonstrerer håndværksteknik, men som ganske enkelt er i gang med det arbejde, som der er brug for.

The South Harbour

Den Gamle By has been given a new harbour neighbourhood in the modern city district Sydhavnen. The area was built in 2017-19 and houses the museum's carpentry workshops, smithy and exhibition section. Sydhavnen was created on the basis of ideas of combining necessary, practical facilities with good storytelling. The place can tell the story of how the older city-close industry was moved out and the buildings were taken over by craftsmen and small traders. The buildings have been created as reconstructions with inspiration in industrial buildings from Frederikshavn, Svenstrup and Esbjerg. The museum has chosen to work with reconstruction so we can uncompromisingly create an optimal framework for the museum's craftsmen, but at the same time it has created the opportunity to train in craft methods that are no longer practiced. Sydhavnen is also the place where the museum visitors can in future look in on the smith or the carpenter and follow what they do in the workshops - not as arranged historical presentation but as a way of gaining insight into the everyday life of a craftsman in Den Gamle By.

Den Gamle By rykker ud

Gorm Ruge

Året rundt bliver der banket, boret, penslet og analyseret i alle hjørner af Den Gamle By. Specialiserede medarbejdere er i gang med alle de opgaver og processer, der tilsammen udgør fundamentet, som museet står på. Men det er ikke kun på museet, at Den Gamle Bys eksperter er i gang. Hvert år rykker Den Gamle By også ud til opgaver uden for matriklen på Viborgvej. Ikke med blå blink og sirener, men med håndlag for gamle håndværksteknikker og erfaring med alt fra farveanalyse til kulturhistorisk indsigt. Kommunikationschef Gorm Ruge har talt med seks specialister fra hver deres felt om opgaver, de har løst forskellige steder i landet.

Lars Ørbæk Laursen har hænderne godt skruet på. I en og samme person er han både Den Gamle Bys billedskærer, bødker, skiltemaler, pilefletter, skærsliber og trædrejer. Det er evner og håndlag, som også andre har gjort brug af igennem årene.

Da Turbinehallerne i Aarhus for nogle år siden skulle have nyt byvåben på gavlen, fordi det gamle var pilråddent, kontaktede de Lars. Og sammen med en god kollega, som Lars har oplært, blev der snedkereret et nyt byvåben til gavlen i fyrretræ. Det skulle gerne holde de næste 100 år.

”Det er sjovt at være ude på opgaver. Og jeg synes også, vi har en forpligtigelse til at bruge vores færdigheder – også uden for Den Gamle By. Vi er et af de få steder, der stadig kan lave tingene efter de gamle traditionelle håndværksmetoder, det er der ikke mange, der kan,” fortæller Lars.

Også da Aarhus Rådhus i 2007 skulle have malet de fine, men

At drive et museum som Den Gamle By kræver medarbejdere med specialviden og særligt håndlag. Disse evner bruges rundt i hele landet, når medarbejderne rykker ud.

meget slidte byvåben, der hang på Rådhuset, blev Lars kontaktet.

”Alt på rådhuset er jo lavet af Arne Jacobsen, så det var med stor ydmyghed, jeg gik til opgaven. Der var nærmest tale om en slags danefæ. Men opgaven blev løst, og alle var tilfredse. I 2011 kom kommunen så igen og bad mig tilføje to Aa'er i stedet for et bolle-å. Det var der ikke plads til, så jeg var nødt til at male det hele på ny. Det var en rigtig Aarhus-historie.”

Anneken værner om fortiden for fremtidens skyld

Anneken Appel Laursen, der er museumsinspektør i Den Gamle By, er også en af de ansatte, der arbejder uden for museet. Ikke udstyret med hammer og sav, men med kuglepen og en bred kulturhistorisk viden. Anneken er nemlig udpeget som museets repræsentant i Kulturmiljørådet i Aarhus Kommune. Rådet er nedsat af byrådet og fungerer som et uvildigt råd, når der er byggesager, hvor der er noget kulturhistorisk eller bygningskulturelt på spil.

Billedskærer og altmuligmand Lars Ørbæk Laurson på arbejde i værkstedet. Lars er ad flere omgange rykket ud for at redde og forskønne Aarhus' byvåben.

Historiker og museumsinspektør Anneken Appel Laursen følger byggesager og lokalplaner for at sikre bevaringsværdier, hvis der skal rives ned og bygges nyt. Det er en opgave, som statsanerkendte museer har ifølge museumsloven.

”Det går kort og godt ud på, at vi skal være med til at sikre bevaringsværdier, som der står i museumsloven. Vores arbejde er at italesætte forhistorien. At værne om, at vi har historie i det fysiske rum, der kan medvirke til en historisk bevidsthed. Du kan sige, vi er historiens talerør,” forklarer Anneken.

Annekens opgave i Kulturmiljørådet er at følge lokalplaner og byggesager i Aarhus og Favrskov. I de seneste år har der bl.a. været fokus på udviklingsplanerne for Sydhavnen, lukning af Psykiatrisk Hospital i Risskov og på Latinerkvarteret, det unikke kvarter, som i dag er vældig hipt, men rent faktisk er en del af det allerældste Aarhus.

På spørgsmålet om det ikke er en vanskelig post at være den, der skal argumentere mod nye store byggeprojekter med store visioner og økonomiske midler bag, svarer Anneken:

”Jo, vi bliver nogle gange skudt i skoene, at vi bare vil bevare det hele. Men sådan er det ikke, vi vil gerne at man bygger til, bygger ovenpå, så vi bevarer nogle tydeligere spor af, hvad vi kommer af. Og ja, vi kan godt komme til at lyde som nogle krakilere, men hvem skal ellers tale fortidens sag? Det er en sindssyg vigtig opgave!”

Erik søger slottets hemmeligheder

Tilbage i 2000 skrev bygningsarkæolog Erik Bjerre Fisker speciale om Nyborg Slot, hvor han sammen med to arkitektstuderende forsøgte at kortlægge slottets historie. Siden blev han ansat i Den Gamle By, hvor han har haft en hovedrolle i at skabe den moderne bydel. Når et hus er blevet nedtaget og flyttet, er det Erik, der sammen med kollegerne på Tegnestuen, omhyggeligt har stået for opmåling, registrering og nedpakning. Efterfølgende har han igen været med i dele af processen, når huset skulle genopføres.

I dag arbejder Erik igen med Nyborg Slot. Slottet er ved at gennemgå en større restaurering og udvidelse. Der bygges en moderne tilbygning, og samtidig er vestfløjen ved at få en tiltrængt håndværkerhånd, da træet er så råddent, at der er fare for, det falder sammen. Eriks opgave som bygningsarkæolog er at undersøge bygningen, hvilket der nu er særdeles gunstige vilkår for.

”Når der skal restaureres, så pilles der i bygningen. Så kan der komme spor frem, som jeg har mulighed for at opdage. Nu kan jeg

Bygningsarkæolog Erik Bjerre Fisker har haft en unik mulighed for at undersøge Nyborg Slots fysiske historie, imens slottet er under restaurering. Til daglig har han en hovedrolle i tilblivelsen af den moderne bydel i Den Gamle By.

for eksempel stikke hovedet ind i murværket og kigge nærmere efter, når håndværkerne har lavet et hul,” forklarer Erik.

For Erik har det været meget spændende at få fulgt op på sit speciale fra 2000, nu han har haft mulighed for at kigge nærmere på den blottede bygning.

”Der er bl.a. fundet spor af en tidligere bygning, efter der er åbnet. Det er vigtig viden at få fastholdt. Det kan være, der går 500 år, inden der igen er mulighed for at kigge nærmere på slottets historie,” fortæller Erik.

Nynne Raunsgaard Sethia sætter kulør på historiske genstande, så de får deres oprindelige farve tilbage. Den finurlige Smedens Bro i Aarhus har været en af opgaverne uden for Den Gamle By.

Nynne finder farverne

Hvem ringer man til, når man skal finde ud af, hvilken farve en gammel smedjærnsbro oprindeligt havde? Et godt bud er Nynne Raunsgaard Sethia, der siden 1999 har været med til at sætte kulør på Den Gamle By. Nynne er konservator med speciale i at lave farvearkæologiske undersøgelser. Foruden de mange undersøgelser, hun laver i Den Gamle By, så sker det også, at hun bliver kontaktet, når folk uden for museet har brug for hendes farverige ekspertise. Hun har bl.a. været på Nyborg Slot og på Centralværkstedet i Aarhus for at hjælpe med at finde tilbage til de originale farver i forbindelse med store restaureringer.

I februar 2019 blev Nynne kontaktet og spurgt, om hun kunne finde frem til de originale farver på Smedens Bro i Aarhus. Smedens Bro forbinder Janus la Cours Gade og Vestergade med Thorvaldsensgade hen over Aarhus Å og blev indviet tilbage i 1911. Broen er speciel, da den er udsmykket med dekorative mønstre, våbenskjold og fa-beldyr på pillerne. Det er formodentligt første gang, at de oprindelige farver nogensinde er blevet undersøgt.

Men hvordan finder man ud af, hvad der var den originale farve på sådan en bro, som vejr, vind og tidens tand har bidt hårdt i gennem årene?

”Ud fra et originalt foto, ser broen oprindeligt ud til at have været ensfarvet bortset fra våbenskjoldene, som havde forskellige kulører. Men det skal bekræftes ved de prøver, jeg har udtaget,” forklarer Nynne og holder en lille transparent firkant i polyester frem med noget gråligt materiale inde i midten.

”Når jeg kigger i et mikroskop i 50-200 ganges forstørrelse, kan jeg se i farvelagene, at den er malet hele 12 gange siden 1911. Og nu skal jeg i gang med at finde frem til den oprindelige grå farve.”

Nynnes opgave er netop at aflevere en farvekode og en rapport, der fortæller, hvad hun har fundet ud af med sine undersøgelser.

Om det udfarende arbejde fortæller hun:

”Der er mange forskellige bygninger i Den Gamle By, men det er også sjovt at komme uden for museet og løse opgaver. Det giver en variation, der er både sjov og lærerig i mit arbejde.”

Torsten piller kirken fra hinanden

Det siges, at Torsten Meinert Johnsen kan lave alt i træ. Torsten har siden 2014 været snedker og møbelkonservator i Den Gamle By, hvor han har haft sine kyndige hænder på alt fra gamle barokmøbler i Møntmestergården til 70'er-inventar i 1974-kvarteret. Med speciale i gamle håndværksteknikker og materialer inden for møbelsnedkerfaget, udbedrer han nænsomt skaderne, så museumsgenstandene kan få nyt liv.

Torsten er også dygtig til at skille ting ad. Flere gange har Torsten været ude og pille kirker fra hinanden. Det vil sige, når altertavler trænger til en restaurering, så er det nødvendigt at tage dem ned del for del. Torsten har lige givet et tilbud på et større arbejde i Auning Kirke. Her skal altertavlen pilles ned sammen med prædikestol, lydhimmel og kirkebænke. En større opgave, der kommer til at tage flere uger, hvis Den Gamle By får opgaven.

Nogle gange kan det være nødvendigt at skille gamle smukke ting ad for at kunne restaurere dem ordenligt. Det ved snedker og møbelkonservator Torsten Meinert Johnsen, der flere gange er rykket ud for blandt andet at pille altertavler ned.

”Jeg starter med at tage bestik af altertavlen. Hvad kan skilles ad? Det meste er samlet med nagler og tappe. I det her tilfælde er altertavlen samlet af så store dele, at den ikke kan komme ud af kirken. Den er simpelthen sat op, inden kirken stod færdig, det er min teori. Derfor er man nødt til at restaurere den på stedet,” fortæller Torsten Meinert Johnsen.

Han forklarer, at det er godt solidt arbejde, han støder på, når han er ude og tage de gamle altertavler ned. Nogle gange er de nødt til at være fire mand for at løfte delene ned.

”Det er robust træ, og tavlerne er meget flotte på forsiden – ikke altid på bagsiden, hvor det er gået lidt hurtigere. Der er tale om meget flotte udskæringer og bemalinger af høj klasse. Virkeligt flot billedskærerarbejde. For mig er det sjovt at komme ud og prøve sådan nogle opgaver.”

Dorthe maler historien

Dorthe Kristensen Beaudhots har siden 2007 med erfarne strøg malet historien i Den Gamle By. De første to år arbejdede hun kun i Møntmestergården. I dag kan en arbejdsdag byde på alt fra maling af et stort plankeværk til små fine dekorationer.

”Jeg kan simpelthen lide det hele ved faget. Det handler om at forskønne. Det handler om at have interessen og hånddelaget og så turde gå i gang,” fortæller Dorthe.

Et hånddelag der kommer af mange års erfaring og uddannelse. Dorthe er oprindeligt uddannet håndarbejds lærer og blev senere bygningsmaler med efteruddannelse i illusionsmaleri.

Det er ikke kun i Den Gamle By, at Dorthe fører penslen med rolige bevægelser. Igennem årene har hun flere gange været ude og hjælpe til på projekter, der krævede en kyndig bygningsmaler med de historiske teknikker i håndleddene.

På Gammel Estrup i Auning var hun med til at sætte et kæmpe stykke stof på de mere end 50 kvadratmeter overvægge i grevin-

Dorthe Kristensen Beaudhots er bygningsmaler i Den Gamle By, når hun ikke er på eksterne opgaver. Foto: Asger Christensen.

dens elegante gemakker. Her måtte Den Gamle Bys systue også i gang, så rummet kunne føres tilbage til sin 1700-tals pragt.

Et andet af de arbejder, som Dorthe særligt husker, er orglet i Mariager Kirke. Det var et stort og fint barokorgel bygget af den franske orgelbygger Bernard Aubertin og hans 12-14 medarbejdere. De var to år om at bygge det. Da orglet stod samlet, skulle Dorte med udgangspunkt i en dekoration på en prædikestol male orglet, så det lignede 1600-tals marmor. En opgave, der tog to måneder.

Om arbejdet uden for Den Gamle By fortæller Dorthe:

”Det er spændende at komme ud og snakke med nogle andre mennesker og se, hvordan de gør. Jeg oplever, at Den Gamle By har en høj anseelse, når vi arbejder andre steder, så det gør det jo sjovt at komme ud.”

Den Gamle By reaches out

Den Gamle By's specialized staff are at work all year round. But it is not only within Den Gamle By that they do their work. We have talked to six staff members who reach out and perform special tasks around the country. Woodcarver Lars Ørbæk Laursen has been out in the field several times to save and enhance the Aarhus city arms. Museum curator Anneken Appel Laursen monitors ongoing construction projects and local planning to ensure conservation values in Aarhus and Favrskov. Nynne Raunsgaard Sethia is a conservator specializing in conducting colour archaeology studies, and she works regularly on a variety of restoration projects where it is necessary to arrive at the original colours used. Construction archaeologist Erik Bjerre Fisker has investigated Nyborg Castle's physical history while the castle has been under restoration. Cabinetmaker and furniture conservator Torsten Meinert Johnsen has several times had the task of carefully dismantling altarpieces in various churches because they had to be restored. Painter Dorthe Kristensen Beaudhofs has wielded her brush in several projects around the country - among other things she has participated in painting a fine French Aubertin organ in Mariager Church.

Hjulmagerfaget genopstår

Christian Rønne Larsen og Johannes Bengtson

Bevaring af kulturarven er fundamentet for alle museer, og i Den Gamle By indbefatter dette også at videreføre håndværkstraditioner til de kommende generationer. Derfor har vi gennem Foreningen PlanDanmark søgt og fået penge til at videreudanne egne håndværkere i hjulmagerfaget. Tømrer Christian Rønne Larsen og smed Johannes Bengtson fortæller om at lære hjulmagerfaget, værdien i de historiske teknikker og arbejdet med Den Gamle Bys gamle kærre.

Jerringen køles med vand, efter at den har fået den rigtige placering. Her kan det være en fordel at være mere end én mand, for at kunne styre, at hjulet ikke svides for meget af den varme ring.

Ideen til projektet startede som en irritation over alle de gamle kærre, der så affældige ud i bybilledet, stod i vejen og ikke længere kunne betjenes af aktørerne, der levendegør museet. Denne irritation blev dog hurtigt forvandlet til en idé om at restaurere og rekonstruere kærre, så de igen kunne komme ud og klapre i gaderne.

Vi tog kontakt til hjulmager Ivan Bak, som Den Gamle By tidligere har samarbejdet med ved omringning af vandmøllens møllehjul og i de årlige håndværkerweekender, hvor han har fremvist hjulmagerfaget. Ivan Bak indvilgede i at lære sit fag fra sig, og med midlerne fra PlanDanmark var hjulmagerprojektet en realitet. Foreningen PlanDanmark har gennem de sidste 20 år støttet Den Gamle By med efteruddannelse af unge håndværkssvende. I de seneste år har Foreningen PlanDanmark desuden støttet museet i efteruddannelse af håndværkere i at udføre ældre teknikker og uddøende håndværks-

discipliner. I dette projekt var det tømrerne Rasmus Vinther og Christian Rønne Larsen, der fik mulighed for efteruddannelse som hjulmager.

Hjulmageren gennem tiden

Hjulmager er en forløber for det, der bliver kendt som karetmager. Begrebet hjulmager findes så langt tilbage som 1400-tallet, hvor karetmager først er kendt fra omkring 1750. Hjulmageren har været mest brugt på landet, hvor han har arbejdet med de grove arbejdsvogne fra landbruget. I byerne blev hjulmageren til karetmager og lavede også de finere hestevogne. De fulgte ligeledes med udviklingen, da de motoriserede køretøjer blev dominerende efter første verdenskrig, og en del karetmagere kastede sig over karosseriarbejde. Hjulmageren har arbejdet med grove landbrugsvogne, og fortsatte helt frem til efter anden verdenskrig, hvorefter luftgummihjulet blev udbredt og udkonkurrerede træhjul. Efterspørgslen har været faldende siden 1950'erne, og de håndværkere, der arbejdede med faget, er her ikke mere.

I lære som hjulmager

Ivan Bak åbnede sit værksted for at lære fra sig, og to tømrere fra Den Gamle By tog afsted til Østbirk. Vi drog afsted med to hjul, vi ønskede at rekonstruere fra en kærre, der var hinsides forsvarlig reparation, samt to hjul vi håbede på at kunne få køreklar med enkelte reparationer. Ivan var heldigvis fortrøstningsfuld og mente nok, at vi skulle få indfriet vores ambitioner i løbet af ugen.

Tidligt i forløbet var vi opmærksomme på historiske arbejdsprocesser, værktøj og den endelige formidling af håndværket. Vi stræber efter en tilgang, der ligner den, der er benyttet fra midten af 1800-tallet. Derfor bruger vi primært håndværktøj. Det har desuden den fordel, at det ikke larmer så meget og er god formidling. I det klassiske håndværktøj er der en genkendelighed for vores gæster, der kan have set det hos fædre eller bedstefædre.

Ivan, på den anden side, er optaget af at udføre håndværket så praktisk og effektivt som muligt. Det giver god mening i et økonomisk perspektiv, da det er eneste mulighed for at lave en forretning og samtidig bevare håndværket. Ivan benytter sig af alle de maskiner og kneb, der gør arbejdet lettere og mere rationelt og i sidste ende billigere for kunden. Men når det er sagt, er der stadig en stor

Tømrerne Rasmus Vinther – til venstre – og Christian Rønne Larsen – til højre – står med to hjul efter en uges mesterlære hos hjulmager Ivan Bak.

del håndværk og materialeforståelse til stede i alle de hjul, der forlader Ivans værksted.

Vi kastede os ud i at lave hjul med kyndig vejledning og instruktion fra vores læremester. Dagene var fyldt med høvlspåner, maskinstøj og faglig snak. Som dagene skred frem, blev det mere og mere tydeligt, at vi lærte fra en mand, der kan sit kram og besidder en stor faglig kunnen.

Det lykkedes os at finde en balance mellem de moderne og smarte metoder, Ivan benyttede, og de mere traditionelle metoder, vi vil benytte på museet i ønsket om at bruge og bevare de historiske arbejdsprocesser. Således lavede vi hos Ivan egerne til det ene hjul på en kopidrejebænk og egerne til det andet hjul med traditionelt håndværktøj, båndkniv og bugthøvl.

Et hjul bliver til – trin for trin – trætyper, nav, eger og fælg

Arbejdet med at lave et hjul begynder i virkeligheden mange år før, man træder ind i værkstedet, da træet skal hentes hjem og tørres. Udvælgelsen af det rigtige træ er et område med megen diskussion. Hvilken type træ skal bruges til hjulets enkelte dele? De typiske træsorter, der er brugt i Danmark, er elm til navet. Det har en knudret vækst og flækker ikke nemt. Til egerne har man typisk brugt ask eller eg. Fælgen har ofte været lavet i bøg. I restaureringsøjemed bruger man det samme træ, som i det hjul man skal kopiere eller rekonstruere.

Nav – indefra og ud

Arbejdet med et hjul begynder indefra og ud; altså først nav, så eger, så fælg og til sidst hjulring. Først foretages en nøje opmåling af hjulet, der skal kopieres eller restaureres. Hvis jerndelene fra det gamle nav skal genbruges, tildannes det, så ringene passer stramt på det tørre nav. I praksis vil træet udvide sig en smule, når fugtigheden i træet stiger og sikre, at ringene sidder stramt. Navet drejes på en drejebænk, og inden navringene monteres, stemmes der ud i navet til egerne. Dette arbejde foregår på en såkaldt hjulermaskine, der borer huller i den rigtige inddeling af egerne 12 eller 14 styk.

Eger og fælg

Egerne fremstilles med båndkniv og bugthøvl, omend de firkantede tapper skæres på båndsav og de runde tapper, der monteres i fælgen, høvles på hjulermaskinen. Navringene monteres, inden egerne bankes på plads for at forhindre navet i at flække. Egerne bankes nu i navet.

Dette gøres, mens navet er monteret i radstokken. Herefter kan arbejdet fortsætte med fremstilling af fælgstykker. De udføres ved først at grovskære på båndsaven. Derefter ridses profilen med den ønskede diameter ved hjælp af et stregmål.

Nu skæres fælgen så tæt til stregen som muligt, og resten høvles. Fælgstykkerne udbores og monteres på egerne med tætte samlinger på nær en lille sprække, der skal stå åben til smeden. Sprækken lukker smeden, når ringen krympes på.

Når dette arbejde er gjort, skal hjulet til smeden, der monterer

Rasmus udbo-
rer taphullerne
i navet hvori
egerne fæstes.
Hjulermaskinen
er lavet sådan,
at den selv ind-
deler en cirkel i
enten 12 eller 14
lige store felter,
således at hul-
lerne bores præ-
cist.

Christian banker de færdige egere på plads i navet, som sidder i radstokken. Radstokken er et vigtigt værktøj for hjulmageren, der gør det muligt at arbejde med hjulet i lodret position og dreje det frit rundt.

hjulringen. Når ringen er monteret, kommer hjulet tilbage til hjulmageren, der borer et konisk hul til bøsningen, der fungerer som leje for akslen.

Hjulet hos smeden

Når det færdige træhjul kommer til smeden, er det smedens job at montere jernringen på hjulet, også kaldet at ringe hjulet. Den første del af at ringe et hjul består i at tilpasse hjulringen. Er det nye hjul, laver man nye ringe, dog vil opgaven ofte være at rette gamle ringe til, hvis de er blevet for løse. Hjulringen udvider sig langsomt ved kørsel. Når ringen rammer en sten eller et bump, får den et slag, og jernet strækker sig ved hvert slag. Præcis som når man smeder jernet. Det går langsomt, men i en tid hvor vejbelægningen i bedste fald har været brosten, er det uundgåeligt, at ringen er blevet løs.

Tilpasning af hjulring

Smeden må være ekstremt nøjagtig, når en hjulring tilrettes eller fremstilles. Hjulet ringes ved, at jernringe krympes på. Her udnyttes jernets egenskab at udvide sig ved opvarmning og trække sig sam-

men ved nedkøling. Ringen laves derfor tilpas lille til, at den i kold tilstand ikke kan komme på hjulet, men stor nok til at den efter opvarmning kan tvinges på. Det er i denne del af processen, man må træde varsomt, for er ringen for lille, kan den i bedste fald ikke monteres, men i værste fald vil den under krympningen ødelægge hjulet. Er ringen for stor, vil den ikke stramme hjulet nok sammen, og hurtigt vil det blive løst igen. Hvor meget hjulet krymper, kan dog beregnes, og som smed har man en tommelfingerregel, der siger, at jern udvider sig en millimeter per meter for hver 100 grader celsius, det opvarmes. Ved at kende omkredsen på hjulet og temperaturen på jernringen, når den er varm, kan vi udregne, hvor meget ringen udvider sig, og dermed hvor stor hjulringen skal være.

Hjulet ringes

Når et hjul skal ringes, kan det foregå på flere måder. I esssen, hvor man varmer én ring ad gangen eller i et bål udenfor, hvor man kan varme flere på en gang. I slutningen af 1800-tallet havde landsbysmedene nok at se til med at betjene bøndernes vogne, og man varmede gerne op mod tyve ringe ad gangen i et tørvebål og havde

Smeden Johannes lægger sidste hånd på en jernring, inden den monteres på træhjulet.

faste dage, for at gøre arbejdet mere effektivt. Vi lægger mere forsigtigt ud og varmer to ringe ad gangen, for bedre at kunne styre temperaturen.

Når først ringene er varme, er selv processen, trods dens dramatik med at lægge dem på hjulet, hurtigt overstået.

For at vurdere, om jernringen er varm nok, lyttes der til ringene. For ved omkring 500 grader er jernet stadig ikke rødglødende, og man kan derfor ikke vurdere temperaturen ved at se på det. Smeden lytter efter en ændring af klangen i ringene, når man slår på dem. Det skyldes, at som jernet varmes op, bliver det mere og mere blødt og mister sin klang. Præcis hvilken klang man skal gå efter, er ikke nemt at beskrive, men læres med erfaring.

Når jernringen har den rette temperatur, løftes den med et par kraftige smedetænger ud af bålet og tvinges derefter ned over hjulet. Det skal gå stærkt for ikke at svide træet, og de sidste finjusteringer laves mens man køler ringen. Slutteligt fæstnes ringen med hjulbolte, som en sikring mod at ringen ikke slås af. Hjulet er nu færdigt hos smeden og kommer tilbage til hjulmageren for at blive sat på.

Hjulumålet består af en metalskive med et lille hak i og et håndtag. Træhjul er aldrig 100 procent runde, men ved at tælle, hvor mange omgange hjulumålet kører omkring hjulet, får man et nøjagtigt mål til at lave jernringen efter.

Hjilmagerfaget som immateriel kulturarv

Museets arbejde med at videreføre håndværk som hjilmagerfaget er som nævnt indledningsvis både et praktisk ønske om at istandsætte og bevare kærre, trillebøje og diverse vogne, men i lige så høj grad et ønske om at passe på de historiske håndværk – den immaterielle kulturarv. Den immaterielle kulturarv er i høj grad et kerneområde for et museum som Den Gamle By, hvor håndværket er en forudsætning for, at huse og genstande kan bevares. I vores øjne er udøvelse den eneste måde, hvorpå et håndværk bliver bevaret. Det er ikke muligt at mestre det uden at arbejde med det.

Vi har været heldige at have adgang til Ivan Baks store viden samt uselviske lyst til at dele denne. Hvilket bestemt ikke er en selvfølge for en stolt håndværker.

Når jernringen opvarmes, laves der kun bål rundt om ringene. Den tomme midte gør, at bålet fungerer som en lille skorsten og er med til hurtigere at varme ringene.

For mange håndværk gælder det, at kundskaben forsvinder og dermed en vigtig del af vores kulturarv. Et håndværk som hjulmagerfaget er svært at praktisere på markedsvilkår, da efterspørgslen er faldende, og det vil være svært at få økonomi i faget. Ved at varetage faget i Den Gamle by, kan vi tilføje det en ekstra dimension, som en selvstændig håndværker aldrig vil kunne, nemlig formidling. Vi kan i Den Gamle By se, at der er stor interesse for gamle håndværk, og mange af processerne i fremstilling af hjul er både spændende og nemme at forstå. Vi har vores egne vogne og kærre, vi skal holde kørende, men der er også perspektiver i at bruge vores kompetencer til at hjælpe andre museer og vognentusiaster med at holde de traditionelle hjul rullende.

Fem færdige hjul foran det midlertidige hjulmagerværksted i Randershuset i Den Gamle By.

Wheelwright craft traditions revived in Den Gamle By

Through a generous donation from Foreningen PlanDenmark, Den Gamle By is able to train two of its carpenters and the blacksmith in the art of making wheels. The museum has come into contact with a skilled wheelwright, Ivan Bak, who has been willing to pass on his skills to a new generation. This has made it possible for Den Gamle By to further develop its mission to preserve intangible cultural heritage. The craft of making wheels is now almost forgotten, although at Den Gamle By we still have a demand for the old wooden wheels. The craft is a perfect amalgamation of woodworking and metalworking that has great potential for presenting the history of the craft to our visitors.

elle

DUL&R

Hi

En modetøjsforretning bliver til

Mette Ernst Andersen

Året er 1969, vi er i begyndelsen af juni, et ungt par beundrer deres nye forretning. Butikken ligger i Nørregade 21 i Aarhus. Den hedder Elle Boutique. Sortimentet er kortærmede herreundertrøjer i flere farver. Ideen til Elle Boutique, modetøjsforretningen, opstod, da parret var på rejse til Paris. Butikken i Nørregade var den første af flere Elle-butikker i Aarhus og omegn. Projektleder Mette Ernst Andersen vil med artiklen give et kig bag facaden i tilblivelsen af tøjbutikken i Den Gamle By 1974-kvarter.

I 1950'erne og 1960'erne opstod der en særlig ungdomskultur, hvor de unge ville skille sig ud. De fik flere penge mellem hænderne, da der var arbejde at få for de fleste, og de brugte gerne en del af indtægten på beklædning. De unge ville gå i tøj, der adskilte sig fra deres forældres.

Da Den Gamle By begyndte at arbejde med en plan for museets 1974-kvarter, lavede museet en undersøgelse, der viste, at en gennemsnitlig dansk by i 1974 havde 15-30 butikker med beklædningsgenstande. Heraf var der ofte 5-10 butikker med damekonfektion, 5-10 med herreekvipering og 5-10 med manufaktur. Tøjforretninger var at finde i både store og små byer, og især i de større byer var der plads til butikker med den unge mode. Endvidere blev der lavet en prioriteringsliste over butikker, hjem med mere, som man ville forsøge at få til området. På listen var bl.a. butikker som broderibod, radio/tv-forhandler og minimarked, som alle allerede nu er en del af kvarteret i Den Gamle By.

Elle Boutique
i Nygade, Den
Gamle By 2019.

Arbejdet fortsatte med at undersøge tendenserne inden for butikker, hjem og gademiljø i 1970'erne. Som en stor del af dette, blev der besøgt lokalhistoriske arkiver rundt om i landet og hjemtaget fotografier. Billederne blev brugt til at afkode elementer der gik igen, til udformning af nogle overordnede anbefalinger og som konkret forlæg til udvalgte detaljer såsom eksempelvis en Jolly Cola-reklame malet på Dansk Plakatmuseums gavl ned mod Ceres Krydset.

Tøjbutikker for de unge

Når det kom til tøjbutikkerne, viste undersøgelsen, at fælles karakteristika var få, dog havde mange enten baldakin eller markiser, ofte med butiksnavnet placeret på baldakinen. Butiksnavnet var ofte et personnavn; enten indehaverens eller et pigenavn. Nogle af facaderne var beklædt med træ, få havde klinker. Mange fotografier viser tøjbutikker med varesortiment på gaden foran butikken.

Undersøgelsen sammenfattede, at tøjbutikkerne, især dem der henvendte sig til de unge forbrugere, var "oppe på beatet", de var farverige, fremadskuende, og fremfor alt sigtede de mod at være moderne og anderledes for at appellere til de moderigtige, unge mennesker.

Elle Boutique i Nørregade ledte med sin hvide facade i runde for-

Elle Boutique,
Nørregade 21,
1971. Foto: O.V.J.
Hansen.

mer og flere niveauer med noget, der ligner nitter langs kanten, tanker hen på en ubåd. Og man er ikke i tvivl om navnet, da der med store sorte bogstaver står elle øverst på den hvide træbeklædning. Butikken havde et moderne udtryk med de klare linjer og interiørfarver holdt i sølv og sort. En enkelthed, der var med til at fremhæve tøjets mange farver.

Den tidligere grundlægger og meddesigner af Elle-butikkerne, Annette Hoyer Bell – da Annette Steffensen – har beskrevet, at de gik meget op i, at det skulle være lækkert og smart. De hentede inspiration fra The Beatles, Yellow Submarine, raketter og rummet i udformningen af butikken både udvendigt og indvendigt.

Elle Boutique i Nørregade blev valgt til genopførelse i Nygade i Den Gamle By på baggrund af et foto af facaden. Et foto, der viser en butik, der var fremadskuende og repræsenterede det super moderne.

Det satte gang i et arbejde med at undersøge og indhente materiale om butikken, især information om indretningen og sortimentet.

Tidligere ansatte fortæller – et arbejde med erindringer

Et fotografi af facaden var ikke nok at basere hele genskabelsen af butikken på. Derfor gik vi i gang med at undersøge, om der skulle være flere foto og information om butikken andre steder. Der blev bl.a. besøgt lokalarkiver, og billeder blev efterlyst på museets hjemmeside. Der blev fundet og skabt kontakt til fire tidligere ansatte i Elle-butikkerne og gennemført interview med dem om, hvad de kunne huske om deres tid i Elle Boutique.

Det lykkedes også at få kontakt til de tidligere indehavere af butikken Peter Steffensen og Annette Hoyer Bell. Annette er bosat i USA, men kontakten blev opnået takket været de sociale medier.

Dialogen med de tidligere indehavere og ansatte fokuserede især på sortiment i og indretning af Elle Boutique med det formål at få indsamlet så mange detaljerede beskrivelser som muligt. Desværre kunne beskrivelser ikke bakes op af meget fotomateriale, da det var gået tabt i en brand.

Netop metoden med at gå i dialog med personer om deres erindringer, er noget Den Gamle By ofte har benyttet sig af. I forbindelsen med etableringen af 1974-kvarteret har dialog med de mennesker, der var børn eller unge i 1970'erne været til stor hjælp i rekonstruktion af butikker og hjem. Deres erindringer bliver natur-

Tidligere butiksassistent i Elle Boutique, Susanne Gråbæk, ser på sortiment til udstillingen sammen med museumsassistent Dorte Telling Madsen.

ligvis suppleret med research i arkiver og alt fra avisartikler, avisreklamer til fotografier og lignende.

Erindringer er ikke altid lige lette at arbejde med, når det drejer sig om at være præcis i forhold til tid og sted. Der var eksempelvis tvivl om det eksakte sortiment i Elle Boutique i 1974. Erindringerne varierede en smule. Det var svært for de interviewede at afgrænse tiden, og der var tvivl om, om det de huskede, var beskrivelser af sortimentet i de andre butikker. Til at supplere erindringerne indsamlede vi annoncer og reklamer, og her fandt vi annoncer, der beskrev et udvalg af tøjet til salg i Nørregade 21 og de andre butikker. Med dette materiale udvalgte vi det sortiment, der er i Elle Boutique i Den Gamle By.

Unge starter tøjbutik med ung mode

Annette og Peter Steffensen ville bringe ung mode til Aarhus. Og fra begyndelsen var deres butik populær. Få måneder efter den første butik, åbnede de endnu en butik i Jægergårdsgade 50 og sidst på året en større butik i Asylgade 10. Yderligere butikker kom til på Frederiks Allé også i Aarhus og en i Randers.

Peter Steffensen havde allerede erfaring med tøjbutikker, da han, ud over at være søn af fabrikant Henning Steffensen, også var ansat som prokurist hos A/S Henning Steffensen. Annette var også

Da Elle Boutique åbnede, solgte de kun farvede herreundertrøjer til 19,85 kr. per styk. Reklamen er trykt i Århus Stiftstidende 2. juni 1969 i anledning af åbningen af Elle Boutique i Nørregade, modellen er grundlæggeren selv: Annette Steffensen.

elle
BO

SOMMERENS
LANDEPLAGE

Original herreundertrøje
- gul - lindegren - rosa
og lyseblå 19,85

Country Club flytter over på den anden side af Nørregade og har samtidig taget navneforandring - det fejrer vi i den første uge ved at hver 25. kunde handler gratis - uanset beløbet. - Hver 25. gang kasseapparatet klinger er der gevinst.

VI SES TIRSDAG KL. 9

elle
BOUTIQUE
NØRREGADE 21

Efter en måned blev sortimentet udvidet med for eksempel buksedragter og strik. Reklamen til højre er bragt i Århus Stiftstidende 14. juli 1969.

oprindeligt ansat ved Steffensen, som tegner, og det var her, at hun mødte Peter.

Den første Elle Boutique var designet og indrettet af Annette og Peter og finansieret af Peters far, fabrikant Henning Steffensen. Henning Steffensen ejede flere andre butikker i Aarhus og Horsens. De fleste af hans butikker solgte pæn damekonfektion, men fra midt 1968 åbnede han butikken Country Club på Nørregade 24, der som noget helt nyt, var målrettet unge kvinder.

Med Elle Boutique i Nørregade 21 gav Henning Steffensen sønnen og svigerdatteren mulighed for at forme deres eget bud på en hip modetøjsforretning til de unge lige over for Country Club. Og net-

UDSALG

...det er i morgen kl. 9

BUKSEDRAGTER	Varer i antal 100,-	750,00,-
SKJORTE	Varer i antal 120,-	750,00,-
TRUKER	Varer i antal 90,-	750,00,-
SKJORTER	Varer i antal 90,-	750,00,-
SKJORTER	Varer i antal 90,-	750,00,-
SKJORTER	Varer i antal 90,-	750,00,-
SKJORTER	Varer i antal 90,-	750,00,-
SKJORTER	Varer i antal 90,-	750,00,-
SKJORTER	Varer i antal 90,-	750,00,-
SKJORTER	Varer i antal 90,-	750,00,-
SKJORTER	Varer i antal 90,-	750,00,-

elle
BOUTIQUE
NØRREGADE 21

op det med at sælge modetøj til de unge, uden for København, var nyt i 1969.

Butikken i Nørregade var ikke stor, men den passede godt til parrets planer om en enkel, men hypermoderne butik. Med inspiration fra Paris startede de ud med kun én artikel i butikken – herreundertrøjer i alle tænkelige farver.

Ifølge Annette var der en klar målsætning om, at den første satsning, den farvede herreundertrøje, skulle være billig i produktion og smart. De købte 4000 kortærmede herreundertrøjer og fik dem farvet i tidens hotteste farver. Sat til salg for 19,85 kr. De var et hit.

I forbindelse med åbningen havde de et knaldtilbud: Hver 25. kunde handler gratis i den første åbningsuge! Tilbuddet i aviserne blev annonceret med et billede af Annette iført en af butikkens herreundertrøjer.

Ifølge reklamer i avisen udvidede de sortimentet allerede efter en måned. Nu kunne kunder købe tilbehør til undertrøjerne i form af buksedragter, kjoler, bukser, nederdele, skjortebluser, modestrik, og poplinfrakker.

I Elle-butikkerne i både Asylgade og Jægergårdsgade var sortimentet mere omfattende end i Nørregade. Det var i Asylgade, at kunder kunne få adgang til det fulde sortiment.

I 1973 beslutter Annette sig for at fokusere på at være fotomodel i stedet for at være butiksbestyrer, hun rejste til København, senere Paris og videre. Peter drev butikkerne videre, men omkring 1977 var der kun engrossalg fra Asylgade 10, tilbage.

Genopførelse af Elle Boutique

Butikken har i Den Gamle By til huse i en rekonstruktion af et hjørnehus fra Ringsted. Nørregade 21, hvor den oprindelige butik lå, blev revet ned i 1985 som et led i en større sanering mod Nørreport.

Huset fra Ringsted er placeret på hjørnet mellem Sønderbrogade og Nygade i Den Gamle By. Facaden er grøn på 1. sal, men i stueetagen har hver butik deres egen facade. Lige på hjørnet med hvide fliser på facaden er indgangen til den kommende slagterbutik ”Kød, flæsk, paalæg”. Op ad Sønderbrogade, gågaden, med blå stifter på hele facaden, kommer ”Byens Ost”. Til højre for slagteren ned ad Nygade ligger Elle Boutique.

For at sikre at tøjbutikken passede ind i huset fra Ringsted, har museets tegnestue været i gang med at tegne på butikkens indre og ydre. Målet har været at bevare det oprindelige udtryk fra butikken

”Nitter” på facaden blev støbt i silikoneforme, som også bruges til chokolade.

Grundlæggeren Annette Hoyer Bell i den nye butik foran det billede, der reklamerede for butikkens T-shirts og senere blev starten på hendes modelkarriere. Annette kom helt fra USA for at deltage i genåbningen.

i Nørregade, men tilpasset, så facaden og indretningen passer til de nye rammer. Eksempelvis er der to vinduer på den nye facade, men kun ét i den originale butiksfacade. I denne del af processen var kontakten til tidligere grundlægger og designer Annette af stor værdi. Annette har tegnet nogle skitser til, hvordan det ekstra vindue bedst kunne indpasses, så det var tro mod idéen bag den. Med disse skitser i hånden kunne arkitekten tegne facaden.

Vandrør var moderne som tøjstativer i 1970'ernes modetøjsbutikker, og de fandt også vej til Elle. Da lokalet i huset fra Ringsted er anderledes end det i Nørregade, var vi også i dialog med Annette om placering og udformning af de vandrør, der skulle bruges til tøjstativer og anden ophæng. Planerne blev gennemgået med museets arkitekt og smed, og derefter sat i produktion hos museets blikkenslager.

Lykken blev fundet i en genbrugsbutik i Oslo

For at være tro mod grundidéen i butikken i Nørregade med den farvede herreundertrøje som den primære artikel. Derfor gik vi på jagt efter herreundertrøjer. Det viste sig, at der stadigvæk er et par producenter af den klassiske herreundertrøje. Og vi kunne dermed indkøbe trøjer lig dem, der var til salg i Elle Boutique. Vi fik dem farvet, med kig til tidens populære farver og beskrivelser i reklamer for Elle Boutique.

De farvede herrerrundertrøjer blev suppleret af et udpluk af tidens

Den Gamle By har været i gang med at farve herreundertrøjer til butikken. Her er de placeret i en reol. Reolen stammer fra Elle Boutique i Nørregade 21, men er blevet forlænget til butikken i Den Gamle By.

tøj, udvalgt efter beretninger fra de tidligere grundlæggere, tidligere salgsassistenter, beskrivelser i reklamer og med mig til ung mode i dameblade fra 1974.

Museet havde gennem de sidste par år allerede hjemtaget en del af tidens tøj, bl.a. enkelte dele med Elle Boutique-mærkat i nakken.

En stor del af det tøj, der var i spil til sortimentet i butikken, blev fundet, da vi var på studietur i Oslo og tilfældigvis besøgte en genbrugsbutik. Butikken viste sig at indeholde en del ubrugt 1970'er-tøj, og heldet var med os, for i et brunt sæt med jakke og nederdel sad der et Elle-logo.

Elle Boutique i Den Gamle By, vil være en såkaldt facadebutik, som primært kan betragtes udefra. På sigt er der planer om at gøre det muligt at besøge butikken ved særlige lejligheder og rundvisninger.

Modetøjsforretningen tager sin plads sammen med de andre forretninger i museets 1974-kvarter, som blev påbegyndt tilbage i 2005. Ambitionen er at skabe helheder, rammen er et brokvarter som de var, og til dels stadigvæk er, i danske provinsbyer. Her kan museets gæster træde ind i en tidslomme, hvor de kan se eller gense elementer af egen eller tidligere generationers liv og hverdag.

Recreation of a fashion shop

Den Gamle By has acquired a fashion boutique. The shop has been recreated with a starting point in the Elle Boutique that was at Nørregade 21 in Aarhus and opened in June 1969. The furnishings and range of goods in the boutique have been reconstructed thanks to a dialogue with the former employees and owners of the boutique, supplemented by newspaper articles, advertisements and pictures. The boutique stood out in the street milieu: with its white facade, its round forms at several levels and its false riveting its appearance recalled that of a submarine. This impression was reinforced in the interior of the shop by silver-coloured walls, metal on the floor and water pipes as clothes racks. The boutique was in keeping with the young fashion trends of the time. It had to be smart, to stand out, to be forward-looking and 'on the beat'. The young people, who now had more money in their hands, wanted to be different, and not to dress like their parents. The Elle Boutique opened with one thing for sale: coloured men's undershirts. Later the range was expanded a little. The boutique was very popular among the young and those who wanted to be 'with it'. The boutique was a success.

Motivation skaber gode gæsteoplevelser

Mette Dimes Høeberg

Tre ting er afgørende forudsætninger for en god virksomhed: At produktet er godt, at kunderne er tilfredse og at virksomheden har engagerede medarbejdere. For at styrke medarbejderdelen har Den Gamle By ansat Mette Dimes Høeberg som personalechef. I denne artikel beretter hun om arbejdet med trivslen på museet.

Der er god trivsel og høj motivation blandt medarbejderne i Den Gamle By, viser museets første trivselsundersøgelse for medarbejdere.

Hvis vi skuer 20 år tilbage i tiden, kunne museets samlede medarbejderstab mødes i ét af museets selskabslokaler, når der var anledning til at samles. Dengang kendte de fleste medarbejdere hinanden på kryds og tværs af afdelinger og funktioner, og det var ligetil for ledelsen at have fingeren på pulsen omkring, hvordan motivationen og trivslen var blandt medarbejderne.

Helt så ligetil er det ikke i dag, hvor museet tæller 200 fastansatte, 400 sæsonansatte – fordelt over et år – og 300 frivillige medarbejdere. I alt 900 medarbejdere, der med henholdsvis få eller mange arbejdstimer er med til at give vores gæster en indholdsrig og mindeværdig museumsoplevelse.

Selvom det ikke er en nem opgave at have fingeren på pulsen

Lirekassemanden spiller et ekstra nummer for en gæst og har tid til en lille snak om, hvad en lirekasse er for noget.

med så mange medarbejderes trivsel, så er det ikke desto mindre vigtigt at have det. Det er for eksempel vigtigt, at ledelsen har kendskab til, om medarbejderne trives med deres arbejdsopgaver, om de kender formålet med deres arbejde, om de har et konstruktivt samarbejde med deres kolleger, om de har tillid til ledelsen og om medarbejderne føler, at de har mulighed for at udvikle sig i deres stilling. Kun med kendskab til de nævnte områder, kan vi ved behov igangsætte en indsats med henblik på at skabe forandring eller udvikling. Med andre ord, hvis der er et område, der med fordel kan udvikles, så vil vi hellere vide det end ikke vide det.

Fra snak ved kaffemaskinen til konkrete data

Med ønsket om at blive klogere på alt dette igangsatte vi museets første trivselsundersøgelse. Vi havde brug for at omsætte snak ved kaffemaskinen og lytten-på-vandrørene til konkret data. Vi etablerede et samarbejde med en ekstern samarbejdspartner, så vi kunne gennemføre en professionel undersøgelse med 100 procent anonymitet for undersøgelsens deltagere. Dataindsamlingen blev udført via et online-spørgeskema i oktober 2018, som blev sendt ud til i alt 283 medarbejdere. Det var vigtigt for os at lave en undersøgelse af en størrelse, som vi efterfølgende kunne håndtere og følge op på. Hele 84 procent tog imod tilbuddet om at besvare undersøgelsen. Det er en pæn svarprocent, der vidner om et stort engagement blandt medarbejderne. I december 2018 var undersøgelsens resultater klar i form af dels en overordnet trivselsrapport for hele museet og dels afdelingsspecifikke rapporter for afdelinger med mindst fem medarbejdere.

Meget høj trivsel

Med udgangspunkt i den overordnede trivselsrapport sammenfattede vores samarbejdspartner resultaterne således:

”På baggrund af medarbejdernes svar kan det konkluderes, at den overordnede trivsel i Den Gamle By generelt er på et meget højt niveau. Den overordnede trivsel inkluderer fem konkrete spørgsmål, som er besvaret på en skala fra 0 (‘negativ’) til 10 (‘positiv’). Det gennemsnitlige svar for alle medarbejdere på de fem spørgsmål er 8,2 af 10. Det svarer til 82 omregnet til en skala fra 0 til 100. Dette vurderes til en “meget høj trivsel” på en generel fortolkningsskala af

Medarbejdere der trives, har overskud til smil og til at give den ekstra opmærksomhed, der skal til, for at gæsten får den bedst mulige oplevelse.

svarene, og niveauet på 82 ligger højere end normalt for danske organisationer og virksomheder.”

Konklusionen på Den Gamle Bys første medarbejdertrivselsundersøgelse er altså en generel høj trivsel. Et resultat vi naturligvis både er glade for og meget stolte af. Men selv et flot resultat levner plads til refleksion og udvikling, og netop de to begreber har været omdrejningspunktet i det efterfølgende arbejde med trivsel.

Fra tal til handlingsplaner

Med resultaterne i hånden var vi godt klædt på til at påbegynde det efterfølgende - vigtige - arbejde omkring trivsel, nemlig opfølgning med alle afdelinger. Vores mål var fra starten at lave en anvendelig og nærværende proces, så trivselsarbejdet blev handlingsorienteret og ikke blot tal på et stykke papir.

Forud for trivselsmøderne blev afdelingsledere grundigt intro-

Køkkenpigen har forladt købmandsgårdens lune køkken for at handle. På vejen møder hun en gæst og fortæller ham om dagens indkøb.

duceret til arbejdet med trivsel, så alle følte sig godt klædt på til at støtte deres afdelinger i, hvordan de sammen skaber god trivsel i arbejdsdagen. Mange afdelingsledere har været ansat i Den Gamle By i en lang årrække, og for dem er det nyt på denne måde at arbejde målrettet med trivsel. Ikke desto mindre tog alle opgaven seriøst og gik ind i den nye udfordring med krum hals.

I løbet af sen vinter og tidligt forår 2019 afholdt alle museets afdelinger et eller flere trivselsmøder, hvor resultaterne fra afdelingens trivselsrapport blev diskuteret. Det mandede ud i en handlingsplan med specifikke fokuspunkter, så det er tydeligt, hvad målet er, hvilke tiltag der skal iværksættes og hvornår, og hvem der er ansvarlig for at opgaven bliver løst.

Gladere medarbejdere giver gladere gæster

Trivselsundersøgelsen er lavet for, at Den Gamle By bliver et endnu bedre sted at arbejde. Når det er sjovt og inspirerende at gå på arbejde, så er vi overbeviste om, at medarbejderen har et godt udgangspunkt for at give gæsten den lille ekstra oplevelse eller den ekstra omsorgsfulde servicering, der skal til for at give en mindeværdig oplevelse.

Det er svært at gøre trivsel op i tal, og derfor har det været afgørende for os at nedbryde tallene og omsætte dem til ønsker og

Engagerede medarbejdere har overskud til at give hver enkelt gæst en særlig oplevelse med fra besøget.

udviklingspunkter for fremtiden. Det er endnu for tidligt at sige, om vi med udgangspunkt i trivselsundersøgelsen og det videre arbejde formår at højne medarbejdernes i forvejen høje trivsel på museet. Men ud fra tilbagemeldinger fra både medarbejdere og afdelingsledere, så efterlader processen uden tvivl en god oplevelse af at være blevet hørt og taget seriøst og en tro på, at vi som medarbejdere kan være med til at påvirke vores egen og kollegers trivsel positivt. Samtidig har ledelsen i Den Gamle By fået et værktøj og et fælles sprog, hvormed vi bedre kan have fingeren på pulsen omkring den store medarbejdergruppes motivation og trivsel.

Commitment creates better visitor experiences

In Den Gamle By we have conducted our first employee engagement survey. The result shows a high commitment score among our employees: 82 on a scale from 0-100. As a follow-up to the great results we have engaged in a process where all departments have had the opportunity to discuss the results, to highlight what is important for them to stay committed to their job and to agree on the focus areas whose development they will prioritize in the coming period. Employees and managers have all worked on the process with great enthusiasm, and welcome the opportunity to be involved in creating wellbeing and commitment for themselves and their department.

Den Gamle By i børnehøjde

Marianne Bager

Den Gamle By blev i 2018 besøgt af 103.273 børn, og museet rangerer dermed som nr. 1 på listen over museer i Danmark, der er mest besøgt af børn. I artiklen uddyber leder af Den Gamle Bys Undervisningsteam, Marianne Bager, lærer, PD, hvordan Den Gamle Bys undervisningsteam til stadighed arbejder med og udvikler aktiviteter og tilbud målrettet børn.

Inden for teorier om praktisk-æstetiske læreprocesser fremhæves det faktum, at en æstetisk – altså en sanselig – oplevelse altid vil påvirke et menneskes følelser, tanker og erindringer, bevidste som ubevidste, og jo flere sanser, der påvirkes, desto større er påvirkningen. Ved at man som deltager selv er aktiv i et undervisningsforløb i Den Gamle By, måske endda ikklædt kopier af historiske dragter, bliver man en del af den sammenhæng, man befinder sig i. Det ser vi for eksempel i undervisningsforløbet ”En dag som barn i 1864”, hvor en klasse i et femtimers forløb med voksne aktører guides gennem en dag i de respektive årstal med dragter, pligter og leg.

Det bliver således en erfaring, børnene selv gør og mærker på egen krop, fremfor at historie er noget, de kun hører om. Det er naturligvis vigtigt, at denne erfaring dels bliver bevidstgjort og dels bliver sat ind i en kontekst, hvor der skabes sammenhæng mellem

Undervisning i
skolestuen i Den
Gamle By.

fortid, nutid og fremtid. Derfor sluttet forløbene altid af med tid til snak, spørgsmål og refleksion over dagens oplevelser.

Det mest populære forløb gennem alle årene er En skoledag i 1864, hvor elever i 4.-6. klasse kan opleve, hvordan det var at gå i skole i 1864 og dermed få sat perspektiv på deres egen skolegang og hverdag. Det bliver levendegjort fremfor at være noget, der skete engang for længe siden.

Hver sommer tilbyder Den Gamle By ugekurser under Aarhus Kommunes koncept Aktiv Sommerferie, hvor skoleelever i Aarhus Kommune gratis kan deltage i et væld af aktiviteter. I Den Gamle Bys regi tilbydes blandt andet to forløb: Tidsrejsen og Soldaterliv. I Tidsrejsen oplever 24 børn igennem en uge forskellige aspekter af det at være barn i 1864 med alt, hvad det indebærer af tøj, der kradser, hårdt arbejde, leg og skolegang. I Soldaterliv. Rollespil om krigen i 1864 er deltagerne soldater, der er interneret i en købstad. De skal eksercere, ud på forskellige missioner og samtidig lære om krigen og om livet i købstaden.

”En skoledag i 1864” indebærer disciplin, salmevers og udenadslære. Eleverne ikklædes kopier af børnedragter, og de får en rolle som et barn i 1864 med navn og status efter farens erhverv. Denne form for viden bliver til erfaring og bidrager til deres historisk-kulturelle dannelse.

Dilemmabaseret formidling

Baseret på Den Gamle Bys erfaring med involverende undervis-

ning, hvor eleverne er medskabende i deres egen læreproces, opstod idéen om at gå et skridt videre. Vi ville involvere eleverne direkte i løsningen af et problem i en historisk kontekst for dermed at lade eleverne erfare, hvordan de gennem aktiv deltagelse kan have indflydelse på sagers udfald og derved kan være med til at forme fremtiden.

En stor inspiration til dette arbejde kommer fra engelske dramapædagoger, som siden 1970'erne har udviklet metoder og teorier om brug af drama som en undervisningsmetode - Drama for understanding. En gren af disse metoder er de såkaldte TIE-forløb (på dansk TIU: Teater i Undervisningen), som er den direkte inspiration til Den Gamle Bys dilemmabaserede formidling.

I forløbets rollespilsdel får eleverne viden om problemet, den historiske sag og dens forskellige aspekter, bl.a. ved at møde aktører i roller som personer fra dengang, der har en eller anden relation til sagens hovedperson.

Dette gælder for eksempel i forløbet Forbrydelse, retfærdighed og straf, som omhandler en autentisk sag fra Hobro i 1813, hvor en

ung pige på 17 år havde sat ild til et udhus. Det startede en brand, der lagde en tredjedel af byen i ruiner. Eleverne er delt ind i grupper, som repræsenterer hver deres husholdning, som på forskellig vis er ramt af branden. De hører vidner aflægge deres version af sagen og skal så til sidst afgøre, hvilken straf de synes, den unge pige skal have.

Eleverne skal altså bruge den viden, de får, og gennem deltagelse tage beslutninger, der har indflydelse på den historiske

Efter afhøring af fire vidner skal eleverne i deres roller som borgere i byen afgøre, hvilken straf, de mener, den unge pige skal have, der satte ild til et udhus og derved brændte en tredjedel af byen ned. Forløbet bliver katalysator for en diskussion om straf, dødsstraf, hævn, retfærdighed, demokrati med mere.

persons liv. De får derved en reel følelse af at blive involveret og få indflydelse, når de argumenterer for deres synspunkter. De engageres i et dilemma om moral og etik, retfærdighed og menneskelige overvejelser. De opnår en forståelse for fortidens vilkår og kan perspektivere dem i forhold til nutiden og fremtiden. Det helt overordnede mål er at skabe et ønske hos eleverne om at engagere sig i samfundet.

Viden og oplevelser for alle

Gennem en årrække har undervisningsteamet i Den Gamle By sideløbende udviklet forløb for børn og unge med særlige behov. Disse forløb er til dels tilrettelagt efter samme principper som de øvrige forløb, men de er også fuldstændigt målrettet og tilpasset eleverne i de grupper eller specialklasser, der har andre udfordringer.

I et flerårigt projekt støttet af Slots- og Kulturstyrelsen, Inklusion – Viden og oplevelser for alle kombineres erfaringer fra aktiviteter og undervisningsforløb for almenklasser med erfaringerne fra forløb for børn og unge med særlige behov.

Baggrunden for dette er, at der i folkeskolen i dag bliver inkluderet flere og flere børn med forskellige indlæringsvanskeligheder eller diagnoser i klasserne. Det giver udfordringer i forhold til undervisningsdifferentiering og de faglige krav, der stilles til eleverne. En psykolog fra Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR) i Aarhus er med i projektet som sparringspartner, og PPR har i det hele taget vist stor interesse for projektet.

I projektet arbejder Den Gamle Bys undervisningsafdeling sammen med skoletjenesten på Naturhistorisk Museum, Aarhus. Det lange, men præcise spørgsmål, vi stiller i projektet, er: "Kan vi lave undervisningsforløb i Den Gamle By og på Naturhistorisk Museum, som giver læring og tilpas udfordring til alle elever – fra det meget intellektuelt og bogligt begavede barn til barnet med sproglige problemer, indlæringsvanskeligheder eller en diagnose som autisme, ADHD eller andet – således at forløbet medvirker til, at alle bliver så dygtige, som de kan?"

Med dette spørgsmål og denne tankegang i baghovedet har vi gennemgået nogle af vores forløb og ændret dem, så de giver muligheder for at deltage og lære med de forudsætninger, hver enkelt elev har. Vi har haft et tæt samarbejde med en lærer fra Kragelundskolen i Aarhus, som har givet os god sparring, og vi har prøvet forløb af og fået respons fra andre lærere undervejs i projektet.

Siden 2011 har børn med særlige behov været i fokus. At agere i museets levende, sansefulde univers, i rollespil og iført historisk dragt virker så stærkt på børnene, at de ofte glemmer vanskeligheder og overvinder angst.

På den måde har vi fået opstillet en række kriterier, som er gode at have som retningslinjer, når vi fremover udvikler nye forløb.

Projektet er nu i en fase, hvor vi er ved at samle og beskrive erfaringerne gennem projektperioden, og i september afholdte vi en videndelingskonference om emnet.

Til oktober er der en stor international konference i Frankfurt am Main med temaet Museums for All. Til denne konference er cand. mag. Anki van Dassen og Marianne Bager blevet inviteret til at holde oplæg om vores arbejde med viden for alle. Marianne Bager er desuden blevet bedt om at holde keynote speech om dilemmabaseret formidling på konferencen "All inclusive. Museums as places". Den Gamle By er nomineret til "Children in Museums Award 2019", som uddeles ved en ceremoni under samme konference.

Den Gamle By seen from children's perspective

In 2018, 103.273 children visited Den Gamle By, and the museum is ranked as no. 1 on the list of museums in Denmark that are visited by most children. In this article the head of the Education Team, Marianne Bager, explains the ideas and theories that lie behind the many activities for children that take place in the museum throughout the year, both leisure activities and teaching courses for school classes. The basic methods of passing on the history of culture to children are the use of drama, practical-aesthetic learning and involvement of the children. Two recent projects are also mentioned: the developing of dilemma-based communication and the project Knowledge and experiences for all.

I forløbet Mad på bordet skal eleverne bage sigteboller. De hører om ligheder og forskelle på brødbagning i 1800-tallet og i dag og om, hvordan korn som fødevarer har påvirket samfundets udvikling.

Årsberetning Dansk Center for Byhistorie

Mikkel Thelle

Det har været et år præget af vokseværk for centerets forskning. Rådgivningsaktiviteten har også været intensiv, der er blevet undervist og ikke mindst arbejdet på tværs af Den Gamle By og Aarhus Universitet.

Ny ansat i centeret

Den 1. september havde vi fornøjelsen af at kunne sige velkommen til Mikael Frausing, som er ansat som videnskabelig medarbejder. Mikael har en baggrund som både forsker og formidler og har erfaring med digital historie. Han har skrevet ph.d. om danske herregårde i oplevelsesøkonomiens tid under Center for Herregårdsforskning, hvor han også har udviklet og koordineret flere formidlingsprojekter. Desuden har Mikael undervist i historie og været webredaktør på danmarkshistorien.dk, hvor han stadig vil have en del opgaver. De erfaringer giver Mikael en stærk baggrund for at deltage i centerets fremtidige udvikling, og vi glæder os til at have ham ombord. Samtidig siger vi tak for samarbejdet til ph.d. Kasper Holdgaard Andersen, som har været i centeret siden oktober 2015, og nu er på Moesgaard Museum.

Brobygning

I efteråret 2019 har centeret tre praktikanter i Den Gamle By. Det styrker de studerendes kulturhistoriske uddannelse på universitetet og bidrager til udviklingen på museets byhistoriske aktivitet. I år drejer det sig om Laura Berg og Mia Jørgensen, der skal undersøge Latinerkvarterets kulturhistorie og bygningsudvikling i forlængelse af Den Gamle Bys arbejde med bevaring og formidling af Aarhus' kulturarv. Derudover vil Lasse Jessen beskæftige sig med møllerne i Den Gamle By, og særligt stampemøllens formidlingspotentiale.

Velfærdsby, infrastruktur og modernisering i stort og småt

Vi har i centeret været optaget af forholdet mellem velfærd og by. Ofte er det staten, man ser på, når man undersøger velfærdssamfundet, mens byernes rolle overses. Denne interesse har igen i år givet sig udslag i en række aktiviteter og forskning.

Det sidste kom i fokus da Mikkel Høghøj 12. juni forsvarede sin ph.d.-afhandling 'Between Utopia and Dystopia: A socio-cultural history of modernist mass housing in Denmark, c. 1945-1985'. I afhandlingen peger Mikkel bl.a. på, hvordan vi ændrer vores syn på sociale boligbyggerier som undersøges som en del af det bredere fænomen, han kalder velfærdsgeografier.

I forlængelse heraf og efter længere tids god kontakt, er centeret indgået i et samarbejde med de to ledende forskningscentre i Europa, Center for Urban History i Antwerpen og Leicester. Det har affødt en række aktiviteter i både Aarhus og Antwerpen, og i centeret er vi glade for udvekslingen med de europæiske partnere. Det nuværende samarbejde handler om byernes infrastruktur, og i den forbindelse deltog gruppen med et panel i konferencen *Mobilities and Materialities: Building Bridges Between Past and Future* i Paris i oktober. Infrastruktur er også emnet for den forskningsbevilling om vejforløb, centeret fik fra Kulturministeriet (se sidste års beretning), og som er gået i gang dette efterår. Det er en del af centerets funktion at stimulere forskning bl.a. i komparativ byhistorie, og det er spændende, når forskellige projekter som her kan spille sammen inden for et interessefelt.

En anden del af arbejdet med velfærdsbyen handler om den nyeste historie. De større byer i og uden for Danmark udvikler sig til urbane regioner, og den udvikling følger centeret. Det sker bl.a. ved

deltagelse i et rådgivende panel omkring den Østjyske Millionby, der diskuterer fremtiden for området fra Randers i nord til Haderslev i syd under ledelse af Aarhus Kommune og støttet af Realdania. I den anden ende af landet er centeret involveret i opbygningen af en gruppe omkring den såkaldte hovedstadsmetropol på Østsjælland, initieret af Frederiksberg Stadsarkiv. Det arbejde blev indledt med en konference i august på Frederiksberg Rådhus.

Det er ikke kun de store byer, der blev påvirket af den moderne udvikling, men de mindre danske byers modernisering er et endnu uudforsket område inden for byhistorie. Bortset fra stationsbyerne. Det har to unge forskere sat sig for at ændre. Således arbejder de to ph.d.-studerende Christian Ringskou og Helle Nissen Gregeren begge med den moderne udvikling af henholdsvis Ringkøbing, Skjern og Struer, og de mere overordnede spørgsmål i deres forskning bliver udgangspunkt for et seminar i samarbejde med Byhistorisk Komité om den lille bys modernitet.

Natur og by – urban miljøhistorie

I maj havde vi den glæde at få en større forskningsbevilling fra Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation. Den gik til projektet *Entangled Fluid Cities*, der skal undersøge, hvilken rolle vandet har spillet for danske byers udvikling det sidste århundrede. Bevillingen giver bl.a. en post doc-stilling til Mikkel Høghøj, der skal arbejde med den seneste del af perioden, og som dermed bliver fastholdt som forsker i centeret. Den tidligere periode dækkes af ph.d. Mikkel Thelle, og projektet skal løbe frem til 2022. Det er det seneste skridt i centerets bevægelse for at inddrage miljø, natur og klima mere direkte i byhistorien.

Arbejdet med miljø har også betydet et samarbejde mellem centeret og Danmarks Tekniske Universitet, DTU Environment. Staten havde bedt DTU undersøge udledning af næringsstoffer fra danske byer i et historisk perspektiv, og ved gennemgang af den byhistoriske litteratur med god hjælp fra vores student Emma Jeppesen fik vi udpeget og undersøgt nøglebyer til en større rapport, der bliver indleveret til Miljøstyrelsen i oktober. Det er et spændende samarbejde, og vi ser det som værdifuldt, at centeret og byhistorien på den måde kan bruges til betjening af beslutningstagere.

Lydhistorie og læsekultur

Centeret er blevet del af et andet spændende projekt med Velux Fondens støtte til Lyden af Hovedstaden, som blev meldt ud i juni. Det er et stort forsknings- og formidlingsprojekt ledet af Københavns Museum, som over de næste fire år skal kombinere studiet af historiske lyduniverser med indsigt i byens sprogfællesskaber og dialekter. Deltagelsen er resultat af den satsning, centeret sidste år foretog omkring sans- og særligt lydhistorie som et nyt felt inden for byens kulturhistorie.

Mens det lydhistoriske står ved begyndelsen, er et andet projekt ved sin afslutning, nemlig Research Network for Urban Literacy, som har drevet en række seminarer (se årsberetning for 2017). I januar afholdtes en større afsluttende konference på Aarhus Universitet, og nu er de centrale forskere i gang med at samle en antologi om læsning og læsekultur i middelalderens Danmark.

Den digitale byhistorie

Både i formidling og forskningsmetoder sker der noget på den digitale side. Projektet Mapping the Modern City, der nogle år har været centerets paraply for digitale eksperimenter, har fået to nye knop-skydninger. Dels har centeret sammen med historiker Helle Strandgaard Jensen udviklet en metode til at kortlægge omtalen af byer i digitaliserede danske aviser. Projektet kan både være et redskab til byhistorisk forskning, men også til undervisning i nyere byhistorie. Dels arbejder Mikkel Thelle sammen med IT-udviklere om at analysere en stor mængde erindringer fra København, både i forhold til oplevelsen af byrummet og som kortlægning af lydlandskaber til Velux-projektet nævnt ovenfor.

Sammen med Helle Strandgaard Jensen og stadsarkivar i Aarhus, Søren Bitsch Christensen, har centeret også udviklet en digital del af den faste historieundervisning på AU. Dette delprojekt er støttet af midler fra Uddannelses- og Forskningsministeriet.

Hvem er centeret?

Dansk Center for Byhistories bestyrelse består af museumsdirektør Thomas Bloch Ravn, Den Gamle By, institutleder Bjarke Paarup, Institut for Kultur og Samfund ved Aarhus Universitet, professor Bjørn Poulsen, Historisk afdeling ved Aarhus Universitet, seniorforsker

Jørgen Mikkelsen, Rigsarkivet, formand for Dansk Komité for Byhistorie, og stadsarkivar Søren Bitsch Christensen, Aarhus Stadsarkiv, som også er adjungeret lektor ved centeret. Som observatører sidder Martin Brandt Djupdræt, overinspektør i Den Gamle By, og professor Mary Hilson, afdelingsleder på Historisk Afdeling, Aarhus Universitet.

Centeret ledes af lektor Mikkel Thelle, og ph.d. Mikael Frausing er ansat som videnskabelig medarbejder. Desuden er der tilknyttet yngre forskere og studerende. Christian Ringskou er således begyndt på sit ph.d.-projekt om Ringkøbing og Skjerns indbyrdes historie, Mikkel Høghøj er postdoc, og Silke Holmqvist er midtvejs i sit ph.d.-projekt om gæstearbejdere i Danske byer i 1970'erne. Ph.d.-studerende Helle Nissen Gregersen har haft et forskningsophold på centeret gennem foråret.

Danish Centre for Urban History annual report

In the Center for Urban History, we've had a busy year. Two new research grants has been received, one from the Danish Research council on water and the modern city, and another from the Velux Foundation on urban sound history, an emergent field. We have also been working with urban infrastructures and regions, publishing articles on this and beginning a cooperation with other European centres for urban history, as well as participating in conferences. The work has also meant cooperation with stakeholders from Eastern Jutland as well as the eastern Zealand urban regions. Another track has been the relation between nature and city, and the center is beginning to be active here, with seminars this winter and cooperation with environmental researchers, for example from the Technical University of Denmark. There has also been a close cooperation with Aarhus City Archive on both teaching and project development.

Tal og fakta

Regnskab for 2018

I alt 546.485 gæster besøgte i 2018 Den Gamle By, hvilket er det næsthøjeste antal i museets historie. De samlede totalindtægter udgør 143.126.264 kr (152.965.909 kr i 2017), hvilket er udtryk for aktivitetsniveauet inklusive eksternt finansierede projekter. Resultatet udviser et underskud på 903.964 kr (overskud på 621.999 kr i 2017), efter nettooverførsel af modtagene arv og sponsorater, der er bundet til specifikke, fremtidige formål.

Resultatet kan specificeres således i tusinder:

	2018	2017
Entré- og salgsindtægter mv.	71.884	71.347
Offentlige tilskud	29.638	29.443
Kompensation for fri børneentre	2.543	2.504
Arv og sponsorater	3.055	1.766
Tilskud fra private fonde til projekter	<u>36.006</u>	<u>47.906</u>
<i>Indtægter vedr. årets drift, projekter mv.</i>	143.126	152.966
Omkostninger til årets projekter	-36.006	-47.906
Andre eksterne omkostninger	-43.946	-38.565
Personaleomkostninger	-63.432	-59.403
Af- og nedskrivninger	<u>88</u>	<u>-4.660</u>
<i>Resultat før finansielle poster</i>	-346	2.432
Finansielle poster	-116	-44
Arv og sponsorater til specifikke bundne reserver	-3.055	-1.766
Anvendelse af specifikke bundne reserver	<u>2.613</u>	<u>0</u>
Årets resultat	<u>-904</u>	<u>622</u>

Efter overførsel af årets resultat udgør den frie egenkapital nu 6.650.929 kr. mod 7.554.893 kr. i 2017.

Offentlig støtte og sponsorer

Den Gamle By modtager driftsstøtte fra såvel Kulturministeriet som Aarhus Kommune. Derudover har museet selv en betydelig egenindtægt. Men en fornuftig drift og udvikling beror i meget høj grad på sponsorstøtte fra firmaer og donationer fra fonde og privatpersoner.

Den Gamle Bys hovedsponsor og mediepartner er Jyllands-Posten.

Derudover har museet en række arrangementssponsorer, hus-sponsorer og produktsponsorer, som trofast bakker op og er med til at sikre Den Gamle Bys virke. Se listen over sponsorer bagerst i årbogen.

Den Gamle By er alle stor tak skyldig.

Donationer

En stor del af museets udviklingsarbejde sker med uvurderlig økonomisk støtte fra fonde.

Med støtten på 1.500.000 kr har Augustinus Fonden bevilget en delfinansiering af et projekt om Danmarks Byer under Renæssance og Enevælde. Projektet ligger i forlængelse af bogen om Danmarks Byer i Middelalderen fra 2016 og afventer yderligere finansiering.

En anonym fond har doneret 868.203 kr til indretning af event- og arrangementetsområder med Arne Jacobsen-møblement.

Spar Nord Fonden har med en bevilling på 858.600 kr skabt grundlag for at sætte farver på Den Gamle Bys 1927-kvarter med mur- og gavlreklamer.

CAC Fonden har doneret i alt 717.000 kr til udvikling af en model for temaår i Den Gamle By. I 2020 vil temaet være kaffe.

Med en donation på 400.000 kr har Kulturministeriets og Folketingets pulje til Genforeningsjubilæet 2020 skabt mulighed for at Den Gamle By kan markere 100-året for genforeningen med en udstilling i Dansk Plakatmuseum. I tillæg til udstillingen udgives en monografi om grænsedragningen i 1920, og her er modtaget 100.000 kr fra Den Faberske Fond, 50.000 kr fra Dronning Margrethes og Prins Henriks Fond samt 25.000 kr fra henholdsvis Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse og Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorck's Fond.

Med en tillægsdonation på 150.000 kr har Varelotteriet sikret den sidste del af genskabelse af Aarhus Haandværkerforenings historiske laugssal.

Fra Bodil og Jørgen Munch-Christensens kulturlegat er modtaget 50.000 kr til deaktivering af våben til udstilling i det nye Besættelsesmuseum.

Til samme udstilling er der også modtaget 42.500 kr fra Furi Appel og Gunnar Niskers Fond til rekonstruktion af ørnefigur i træ.

Endelig har Den Gamle By modtaget arv efter John Ole Birk på 2.092.692 kr og efter Niels John Nielsen på 1.230.919 kr.

Besøg

I årets løb har Den Gamle By haft besøg af følgende medlemmer af Folketinget: Kirsten Normann Andersen, Mona Juul og Alex Ahrendtsen samt af finansminister Nicolai Wammen. Derudover deltog kandidater fra Folketingets partier i Den Gamle Bys særlige vælgermøde Stemmer i Valget (se herom s. 26).

Fra diplomatiets verden har museet haft besøg af Cyperns ambassadør Penelope Erotokritou og af Corps Consulaire i Aarhus.

En række af de danske museers organisationer har afholdt møder i Den Gamle By. Den 5. april 2019 var turismenetværket i regi af Organisationen Danske Museer på besøg. 6. maj var Den Gamle By vært for det årlige møde i netværket for danske Frilandsmuseer med repræsentanter fra Frilandsmuseet Det Gamle Danmark, Hjerl Hede, Glud Museum og Den Fynske Landsby. Og 24. oktober afholdt foreningen Tænketank for museumsattraktioner møde i Den Gamle By med overskriften brugerundersøgelser. Her deltog også professor John Falk fra USA.

24. maj var Den Gamle By vært for en international konference om historisk vævning med mere end 60 deltagere fra Norge, Sverige, USA og Danmark.

I dagene 3.-4. oktober 2019 var Den Gamle By vært for direktører og medarbejdere fra engelske Black Country Living Museum samt fra svenske Jamtli og Skansen. Her holdt direktørerne deres årlige møde, mens i alt otte medarbejdere fra museerne havde den afsluttende seance i det fælles projekt for talentudvikling og etablering af netværk. I talentprogrammet deltog fra Den Gamle By museumsinspektør Anna Wowk Vestergaard og kommunikationschef Gorm Ruge.

Fra søstermuseet Sovereign Hill i Australien har vi ad tre omgange haft besøg af museumsformidler Lucy McNeil, personalechef Mark Karlovic og leder af undervisningsafdelingen Linda Borner.

Flere grupper besøger Den Gamle By for at høre om museets ar-

bejde med formidling til ældre, der er ramt af demens. I år var der bl.a. besøg af Kulturen i Lund, Arbejdermuseet, studerende fra Sydkorea og professor Michael Kopelman fra King's College London.

Der er fortsat også stor interesse fra kollegaer, der ønsker at høre om, hvordan Den Gamle By udviklede Aarhus Fortæller. I år således fra Christiansfeld Centret, Roskilde Museum, teamet bag Grundfos' tekniske udstilling, Arbejdermuseet og det svenske regionsmuseum i Kristianstad.

Personale fra museet i Kristianstad har endvidere besøgt Den Gamle Bys undervisningsafdeling, som også har haft besøg af Sundsvalls Museum og Selånger Pilgrimscenter.

Endelig har Den Gamle By haft besøg af en større gruppe medarbejdere fra Klosterbackens museum i Åbo, Finland, af direktør Roland Paardekooper fra den internationale museumsorganisation EXARC og af museums- og biblioteksdirektører fra Reykjavik.

Indlæg ved konferencer

Den Gamle Bys personale deltager i og holder året igennem indlæg på konferencer i Danmark og i udlandet. Her nævnes nogle af de vigtigste.

Ph.d.-studerende Mikkel Høghøj holdt 6. november 2018 indlægget "The emergence of 'concrete slum'. Danish mass housing 1970-85" ved Københavns Universitets forskningsseminar om Researching Mass Housing.

På Socialdemokratiets kulturkonference den 29. marts 2019 var museumsdirektør Thomas Bloch Ravn inviteret til at holde indlæg. Konferencens tema var Kultur til alle, og indlægget havde titlen "Museer er ikke noget for sådan nogen som mig". Indlægget bringes i forkortet og omarbejdet form som første artikel i denne årbog.

Overinspektør Martin Brandt Djupdræt holdt 5. april forelæsning om brugerundersøgelser på museer ved Connected Audience Conference 2019 i Kulturforum, Berlin.

24. maj holdt museumsinspektør Tove Engelhardt Mathiassen indlæg ved Den Gamle Bys internationale konference om historisk vævning.

13. juni fortalte museumsdirektør Thomas Bloch Ravn på Historisches Museum Frankfurts særlige fødselsdagsarrangement om Den Gamle Bys udvikling gennem de senere år.

Bygningschef Niels Meyer, museumsinspektør Anna Wowk Vestergaard og overinspektør Martin Brandt Djupdræt deltog i Associ-

ation of European Open Airs Museums konference i Polen i dagene 26.-30. august. I forbindelse med konferencen holdt Anna Wowk Vestergaard og overinspektør Martin Brandt Djupdræt oplægget "Life in a modern Denmark - multicultural stories in Den Gamle By", og Niels Meyer fortalte om Den Gamle Bys kommende hovedindgang.

Lektor Mikkel Thelle holdt 29. august 2019 indlægget "Urban metabolism on the fringes of Europe" på konferencen Urbanity in the Periphery, Institut for Stadshistorie, Stockholm Universitet.

Ph.d.-studerende Christian Ringskou holdt 30. august 2019 indlægget "Ringkøbing and Skjern in the periphery of the urban system of the North-western Jutland's small towns seen from within" på konferencen Urbanity in the Periphery, Institut for Stadshistorie, Stockholms Universitet.

Den 5. september stod Den Gamle By og Naturhistorisk Museum for konferencen "museer som inkluderende læringsrum", som samtidig var afslutningen på det flerårige projekt "Inklusion - Viden og oplevelser for alle". Fra Den Gamle Bys undervisningsafdeling var der indlæg ved afdelingsleder Marianne Bager og museumsunderviser Anki van Dassen.

Overinspektør Martin Brandt Djupdræt holdt 11. september forelæsning på Museum of London om museet som socialt rum i forbindelse med konferencen Museum Idea 2019.

Den 23. september holdt museumsdirektør Thomas Bloch Ravn hovedindlægget på Norges Museumsforbunds lederkonference på Bodø. Titlen på indlægget var "Om museenes rolle nå og i fremtiden".

Museumsdirektør Thomas Bloch Ravn holdt 27. september et foredrag i forbindelse med åbningen af Folkeuniversitetets festival Hearts and Minds i Rådhushallen i Aarhus.

Lektor Mikkel Thelle holdt 17. oktober 2019 indlægget "Fixing metabolic rights to the city. Water networks in Copenhagen", T2M konference Mobilities and Materialities. Building Bridges between Past and Future, Université Sorbonne, Paris.

På konferencen Hands On! i Frankfurt 22.-26. oktober holdt afdelingsleder Marianne Bager en keynote speech med titlen "Dilemma-based communication" og indlægget "Inclusion, knowledge and experiences for all children in Den Gamle By".

Forskning, publikationer og debatindlæg

- Andersen, Ernst Mette: En modetøjsforretning bliver til, i Den Gamle Bys årbog 2019, side 81-89.
- Bager, Marianne: Den Gamle By i børnehøjde, i Den Gamle Bys årbog 2019, side 97-102.
- Boding-Jensen, Kitt: Afsnittene om Familien og Arbejdspladserne i bogen Aarhus i årtier - Aarhusianernes historie fortalt i billeder. 1980'erne, red. Søren Bitsch Christensen, 2019, side 197-274.
- Boding-Jensen, Kitt: 18 faktaafsnit i publikationen Og det blev forår. Aarhusianske plejehjemsbeboere fortæller om livet i efterkrigstiden, red. Liv Høybye, 2019.
- Djupdræt, Martin Brandt: Giving the History Back to the City. Two Different Ways of Telling the History of Aarhus within the Context of Aarhus 2017 - European Capital of Culture, i Revalue. Rethinking the Value of Arts and Culture. 11. Interdisciplinary Conference of the University Network of the European Capitals of Culture. Preceedings, UNEECC Forum Volume 10, red. Ovidiu Matiu. Lucian Blaga University of Sibiu Press, 2018, side 81-102.
- Djupdræt, Martin Brandt: Schaffung sozialer Räume durch Stimmung, Interaktion und Miteinbeziehung, i Szenografie in Ausstellungen und Museen VII. Museum und Stadt / Stadt und Museum. Ausstellung als sozialer Raum, red. Gregor Isenbort. Avedition, Stuttgart, 2018, side 138-147.
- Djupdræt, Martin Brandt: Let the Decision Makers Do the Audience Research, i Museum 2.0, 11. april 2019 på www.museumtwo.blogspot.com
- Djupdræt, Martin Brandt: Museums exist to serve visitors and society, i Museum-iD magazine, Issue 23, 2019, side 35-36.
- Djupdræt, Martin Brandt: En god oplevelse er altid noget, som jeg deler med andre, i Den nationale brugerundersøgelse. Årsrapport 2018. Slots- og Kulturstyrelsen, 2019, side 57-59.
- Djupdræt, Martin Brandt: The importance of atmosphere and spatiality in creating social experiences, i Museologica Brunensia, vol. 8, iss. 1, 2019, side 2-12.
- Fisker, Erik Bjerre, Ejvind Maltesen, Christina Veinholt Jensen og Rasmus Vinther: Aarhus Haandværkerforenings laugssal genopført, i Den Gamle Bys årbog 2019, side 35-49.
- Frandsen, Allan Leth: Bryggeriet på Trøjborg - En kort men hektisk historie. Århus Stifts Årbøger, nr. 101, 2018, side 74-95.

- Hoff, Annette: Bønderne gjorde kaffe til dansk nationaldrik, i Politikens magasin Historie, 4-2019, side 12-19.
- Høeberg, Mette Dimes: Motivation skaber gode gæsteoplevelser, i Den Gamle Bys årbog 2019, side 91-95.
- Høghøj, Mikkel: Betonjunglens genealogi – Gellerupplanens tidlige historie i et lokalt, nationalt og transnationalt perspektiv, i Århus Stifts Årbøger 2018, bd. 101, side 47-61.
- Høghøj, Mikkel: Anmeldelse af "Annie Matan and Peter Newman, People Cities: The Life and Legacy of Jan Gehl", Urban History, Bind 46, Nr. 3, side 563-565.
- Jensen, Christina Veinholt, Ejvind Maltesen, Erik Bjerre Fisker og Rasmus Vinther: Aarhus Haandværkerforenings laugssal genopført, i Den Gamle Bys årbog 2019, side 35-49.
- Larsen, Christian Rønne og Johannes Bengtson Pedersen: Hjulmagerfaget genopstår, i Den Gamle Bys årbog 2019, side 69-79.
- Laursen, Anneken Appel: Afsnittene om Byen og Årtiets ansigter i bogen Aarhus i årtier – Århusianernes historie fortalt i billeder. 1980'erne, red. Søren Bitsch Christensen, 2019, side 67-118 og 319-364.
- Maltesen, Ejvind, Erik Bjerre Fisker, Christina Veinholt Jensen og Rasmus Vinther: Aarhus Haandværkerforenings laugssal genopført, i Den Gamle Bys årbog 2019, side 35-49.
- Mathiassen, Tove Engelhardt: Korsetter, kvindesag og charleston kjoler, i Aarhus Sommeroperas program til Don Juan, 2019, side 10-11.
- Mathiassen, Tove Engelhardt: Tekstilterminologiske opslag for beiderwand, bygkornsdrejl, cheviot, daldrejl, dukagang, dyffel, finvæv, hvergarn, olmerdug, spidskipper og såldrejl på www.textilnet.dk
- Meyer, Niels: Sydhavnen, i Den Gamle Bys årbog 2019, side 51-57.
- Pedersen, Johannes Bengtson og Christian Rønne Larsen: Hjulmagerfaget genopstår, i Den Gamle Bys årbog 2019, side 69-79.
- Ravn, Thomas Bloch: Bedøm museerne på det, de leverer, Kulturklumme på Altinget 27. november 2018.
- Ravn, Thomas Bloch: Julen er blevet den store lysfest. Uden mørket er det svært at se lyset, kronik i Avisen Danmark 28. november 2018.
- Ravn, Thomas Bloch: Julen er mærkelig, men den er vores, Kronik i Politiken 23. december 2018.
- Ravn, Thomas Bloch: Sådan får vi sofaligerne på museum, Altinget 7. januar 2019.
- Ravn, Thomas Bloch: Bedreviden og pædagogiske pegefingre kan nemt spolere en god museumsoplevelse, Kulturmonitor 19. marts 2019.

- Ravn, Thomas Bloch: Helvegs historiske øretæve reddede museer fra at komme på museum, Kulturklumme på Altinget 4. september 2019.
- Ravn, Thomas Bloch: Hverdag i Velfærdsdanmark, Kronik i Avisen Danmark 24. september 2019.
- Ravn, Thomas Bloch: Om 100 år er Prismet væk, men Den Gamle By vil stadig være her – håber jeg, JP Aarhus 1. oktober 2019.
- Ravn, Thomas Bloch: Plan for Development at Den Gamle By, Denmark, AEOM 2017 Conference Report 2019 side 74-81.
- Ravn, Thomas Bloch: Entwicklungsplan für Den Gamle By, Dänemark, AEOM 2017 Konferenzbericht 2019 side 82-89.
- Ravn, Thomas Bloch: "Museer er ikke noget for sådan nogen som mig", i Den Gamle Bys årbog 2019, side 5-9.
- Ravn, Thomas Bloch: Årets gang og planer for fremtiden, i Den Gamle Bys årbog 2019, side 11-33.
- Ruge, Gorm: Den Gamle By rykker ud, i Den Gamle Bys årbog 2019, side 59-67.
- Schanz, Elsebeth Aasted: Folkets flag. Plakater med Dannebrog, 52 sider.
- Schanz, Elsebeth Aasted: Folkets flag. Plakater med Dannebrog på danmarkshistorien.dk, Aarhus Universitet.
- Sørensen, Line Fogh: Murens fald. Tyske plakater før og efter 89, 52 sider.
- Vinther, Rasmus, Christina Veinholt Jensen, Ejvind Maltesen og Erik Bjerre Fisker: Aarhus Haandværkerforenings laugssal genopført, i Den Gamle Bys årbog 2019, side 35-49.

Den Gamle Bys blogs

- Djupdræt, Martin Brandt: 1 blogindlæg
- Ingvordsen, Jens: 19 blogindlæg
- Larsen, Lorents: 7 blogindlæg
- Mathiassen, Tove Engelhardt: 1 blogindlæg
- Pedersen, Maria Juul: 1 blogindlæg
- Ravn, Thomas Bloch: 9 blogindlæg
- True, Simon: 1 blogindlæg
- Woer, Karen: 1 blogindlæg

Hverv

Den Gamle By personale er medlem af mange bestyrelser, ligesom mange også indgår i universiteternes censorkorps.

Nedenfor nævnes nogle af de væsentligste sammenhænge.

Museumsdirektør Thomas Bloch Ravn er formand for bestyrelsen af Dansk Center for Byhistorie og næstformand i Aarhus' Byhistoriske Fond. Thomas Bloch Ravn er endvidere bestyrelsesmedlem i Enigma – museum for post, tele og kommunikation, Museum Ovar-taci samt Clay – Keramikmuseum Danmark. Thomas Bloch Ravn er ligeledes demensambassadør i Aarhus og sidder i styregruppen omkring bogserien 100 Danmarkshistorier, ligesom han deltager i advisory boards for Musikhuset Aarhus, Viborg Museum og Grundfos Museum.

Overinspektør Martin Brandt Djupdræt er medlem af bestyrelsen for Aarhus Sommeropera, censor i museologi ved Aarhus Universitet, medlem af følgegruppen om udvikling af statistik om kulturturisme og medlem af Arbejdermuseets rådgivende panel.

Chef for Levende Historie Berit Guldmann Andersen er medlem af bestyrelsen for Historisk Samfund for Århus Stift.

Kommunikationschef Gorm Ruge repræsenterer Den Gamle By i Top Attraktioner.

Seniorforsker, dr.phil. Annette Hoff er medlem af Det Danske Gastronomiske Akademi.

Museumsinspektør Anna Wowk Vestergaard er medlem af censorkorpset for historie.

Museumsinspektør Anneken Appel Laursen er medlem af det lokale Kulturmiljøråd for Aarhus Kommune og medlem af censorkorpset for historie.

Museumsinspektør Elsebeth Aasted Schanz er censor ved Institut for Æstetiske Fag, afdelingen for Dramaturgi på Aarhus Universitet og ved Institut for Kunsthistorie og Teatervidenskab på Københavns Universitet. Online jurymedlem i organisationen Poster for Tomorrow. Medlem af The V&A Posters Network, London.

Museumsinspektør Kitt Boding-Jensen er bestyrelsesformand for Galleri Image og medlem af bestyrelsen for Landsforeningen til Bevaring af Film og Foto. Desuden national repræsentant for European Museum Academy.

Museumsinspektør Lisbeth Skjernov er bestyrelsesmedlem i Dansk Komité for Byhistorie.

Museumsinspektør Tove Engelhardt Mathiassen er projektleder

på textilnet.dk. Hun er medlem af CIETA, Centre International d'etude des Textiles Anciens. Hun er medlem af The Advisory Board for Magasin du Nord Museum, sidder i redaktionsudvalget for tidsskriftet Skalk og er Danmarks ambassadør for The Attingham Society.

Leder af aktørteamet Henning Lindberg er formand for Nordisk Museumsforbund/Danmark.

Leder af bevaringsafdelingen Karen Woer er styregruppemedlem for Dragt- og tekstilnetværket og medlem af redaktionen for Dragtjournalen.

Konservator Bodil Margrethe Stauning er bestyrelsesmedlem i Konservatorernes Efteruddannelses Pulje.

Den Gamle Bys bestyrelse

Formand for Den Gamle Bys bestyrelse er direktør Peter Kjær, som sammen med næstformand, fhv. dekan, dr.phil. Bodil Due, Aarhus Universitet, og administrerende direktør Thomas Jensen udgør museets forretningsudvalg.

Derudover består bestyrelsen af formand for LO-Aarhus Kresten Vendelboe, forhenværende formand for Aarhus Haandværkerforening malermester Søren Dyhr, formand for Erhverv Aarhus direktør Terje Vammen, folketingsmedlem Bertel Haarder, udpeget af Aarhus Byråd, formand for Socialdemokratiet i Aarhus Morten Pless, udpeget af Aarhus Byråd, formand for kommunekontaktrådet i Region Midtjylland borgmester Torben Hansen, formand for regionsrådet i Region Midtjylland Anders Kühnau, samt afdelingsleder for aktørteamet Henning Lindberg, som er repræsentant for Den Gamle Bys personale.

Personale

Museumsdirektør er mag.art. Thomas Bloch Ravn. Han leder Den Gamle By sammen med en chefgruppe bestående af vicedirektør cand.phil. Allan Leth Frandsen, administrationschef Henning Kjærgaard, personalechef cand.mag. Mette Dimes Høeberg, kommunikationschef journalist Gorm Ruge, overinspektør cand.mag. Martin Brandt Djupdræt, bygningschef arkitekt maa Niels Meyer, chef for Levende Historie cand.mag. Berit Guldmann Andersen, service- og teknikchef Rasmus Kjellerup Lassen og restaurationschef Lis la Cour Fisker. Herudover refererer følgende til direktøren: direktionssekretær Pernille Bruun, seniorforsker dr.phil. Annette Hoff samt leder af

Dansk Center for Byhistorie, lektor ph.d. Mikkel Thelle. Se i øvrigt side 103-107 omkring Dansk Center for Byhistorie.

Vicedirektør Allan Leth Frandsen leder Den Gamle Bys sekretariat for museets store projekter. Projektkoordinator er museumsinspektør cand.mag. Anna Wowk Vestergaard. Derudover er tilknyttet museumsinspektør cand.mag. Erik Nellemann Nielsen samt projektmedarbejderne cand.mag. Mette Andersen og cand.mag. Peter Bjerrum. Endelig er der til afdelingen tilknyttet museumsassistenterne Rikke Hartmann Andreasen, Trine Vindevoghel, Ditte Hjort Rasmussen, Karen Holst Rasmussen og Dorte Telling Madsen (afgået ved døden 17. september).

Administrationschef Henning Kjærgaard er ansvarlig for økonomi, IT og sikring samt billetsalg og reception.

Økonomifunktionen består af Aase Back Kjeldsen, Marianne Skov Vitved, Merete T. Lantz, Lene Frederiksen, Dorthe J. Andersen, Susi Lindgren, Jeanette Lauritzen, Camille Normann Brix, Anne Grethe Holm Nielsen, Jane Charlotte Brahe og Esther Kruse Due Holm. I forbindelse med indkøb og implementering af nyt økonomisystem er ansat Jesper Hvid Kongaa.

Den Gamle Bys IT- og sikringsafdeling ledes af tekniker Ole Bojesen. I afdelingen er ansat Jesper Langberg Olesen, Christoffer Rasmussen, Jann Pedersen, Henriette S. Bendtsen, Tommy Sørensen Møller og Ludvig K. Egtved.

Billetsalg og reception ledes af afdelingsleder Allan Arve Vesterbæk. I afdelingen er ansat Frederik K. Veis, Natalie Isabella Jensen og Annette B. Eskildsen. Derudover er beskæftiget et større antal timelønnede medarbejdere til billetsalg og publikumsfunktioner.

Personalechef Mette Dimes Høeberg er ansvarlig for personalefunktionen og assisteres af cand.mag. Camille Normann Brix, som varetager en stilling der deles af personale- og økonomifunktionen. Endvidere er fysioterapeut Gitte Deutch tilknyttet afdelingen.

Kommunikationschef Gorm Ruge er ansvarlig for kommunikation og marketing. Kommunikationsafdelingen består af marketingansvarlig Søren Honoré, grafiker Rikke Gormsen og kommunikationskonsulent Jakob Worm Bisfort samt assistenterne Anne Fuglsang, Kamma Mogensen og Gitte Hougaard.

Overinspektør Martin Brandt Djupdræt har ansvaret for Den Gamle Bys samlinger, formidling, bevaring og bibliotek. Med reference til overinspektøren er ansat museumsinspektørerne cand.mag. Kitt Boding-Jensen, cand.mag. Connie Jantzen, cand.mag. Anneken Appel Laursen, cand.mag. Lisbeth Skjernov, cand.mag. Christian Rasmus-

sen, cand.mag. Søren Tange Rasmussen, cand.phil. Tove Engelhardt Mathiassen og ph.d. Elsebeth Aasted Schanz, der også er leder af Dansk Plakatmuseum. De to sidstnævnte, Tove Engelhardt Mathiassen og Elsebeth Aasted Schanz, kunne henholdsvis den 1. juli 2019 og den 1. september 2019 fejre deres 25-års jubilæum i Den Gamle By. Endvidere er i afdelingen ansat registrator Ove Hove samt museumsassistenterne Jane Maj-Britt Brügger, Lorents Larsen, Mette Kvarning, Sanne Staal Guldholt, Lone Engelbrecht, Bodil Brunsgaard Nielsen, Jette Munk (afgået ved døden 20. august) og arkivmedarbejder Lars Mark Jensen. I løbet af året har en række studerende også være tilknyttet afdelingen i forbindelse med praktikophold og særlige opgaver.

Som leder af Dansk Plakatmuseum har Elsebeth Aasted Schanz i sin stab akademisk medarbejder cand.mag. Line Fogh Sørensen og museumsassistenterne Pierre Briand og Thomas Næser.

Som leder af Besættelsesmusset er Søren Tange Rasmussen ansvarlig for de videnskabelige medarbejdere cand.mag. Simon True og cand.mag. Maria Juul Pedersen samt en større gruppe frivillige og timelønnede medarbejdere.

Anne-Grete Roed Jensen er Den Gamle Bys bibliotekar og har samtidig ansvaret for Klub Den Gamle By.

Bevaringsafdelingen ledes af cand.scient.cons. Karen Woer. Afdelingen består derudover af cand.scient.cons. Nynne Raunsgaard Sethia, møbelkonservator Torsten Meinert Johnsen, malerikonserveringstekniker Naja Hølvig Mikkelsen, kulturhistorisk konserveringstekniker Gitte Sørig Thomsen, bach.scient.cons. Thea Kaas Holm, konserveringsassistent Kari Helene Berg og magasinmedarbejder Anker Østergård Kristensen. Derudover består afdelingen også af museumsrengøringsteamet, som består af teamets koordinator bach.scient.cons. Bodil Margrethe Stauning og assistenterne Verónica Moreno Maldonado, Liselotte Petersen og Una Hylleberg Ejby.

Bygningschef Niels Meyer har ansvaret for museets tegnestue, håndværkere og udstillingsafdeling. På Den Gamle Bys tegnestue er ansat arkitekt maa Jonas Rump Nielsen, arkitekt maa Susanne Mikkelsen, bygningsarkæolog cand.mag. Erik Bjerre Fisker, bygningskonstruktørerne Martin Sommer, Tina Holst Juhl og Jenni Rasmussen, museumsassistent Solveig Kirstine Kristensen og byggetekniker René Duhn Gotthardsen Scarpa.

Museets udstillingsafdeling ledes af scenograf og møbelsnedker Tine Scharling Thomsen. I afdelingen er ansat udstillingsteknikerne Kurt Edelhardt Eriksen, Mikkel Bødker Lüders, Flemming Ene-

voldsen, Jonas Kongsbach, Niels Damsgaard-Sørensen, Jørgen Reinhold, Lars Ørbæk Laursen og Jonathan Moskowitz Stokholm, grafikerne Frank Pedersen, Henrik Nøhr Mikkelsen og Charlotte Tommerup Clausen samt udstillingsassistent Karen Margrethe Jensen. Malerafdelingen ledes af formand Torsten Lykke Nielsen. I afdelingen er ansat malersvendene Ditte Marie Skjødt, Dorthe Kristensen, Anton Bo Stefansen, Kent Overby Stück samt malerlærlingene Michelle Sanderson og Nick Skov Klaris Richter.

Murerafdelingen ledes af formand Hans Bendix Weiss, og han har i afdelingen ansat murersvendene Bjarne Andersen, Carl-Henrik Vammen, Erik Hansen, Lars Fabricius, Henrik Dalgaard Nielsen og Henrik Olm Jakobsen samt murerarbejdsmændene Henrik Blegvad og Niels Kure Jensen. Derudover brolægger John Nielsen og murerlærling Ole Kåre Schmidt.

Tømrerafdelingen ledes af formand Ejvind Maltesen. I afdelingen er ansat svendene Christina Veinholt Jensen, Lasse Ebbe Ebbesen, Rasmus Vinther, Thomas Bordal, Tommy Ravnsbæk, Christian Rønne Larsen og Jules Mathias Elling. Derudover lærling Roald Djurhuus Hentze.

Smedeafdelingen ledes af museumssmed Johannes Bengtson Pedersen. Afdelingen består endvidere af smed Bjarne Maj og blikkenslagerne Thomas Skødeberg Vedel og Jørn Brøndberg samt låsesmed Jesper Nørgaard Nielsen.

Chef for Levende Historie Berit Guldmann Andersen har ansvaret for programvirksomhed, aktørteam, undervisningsteam, butiksteam og skræddersal. Museets aktiviteter varetages af programkoordinator Lone Rønn Engelbredt.

Lærer PD Henning Lindberg leder aktørteamet og lærer PD Marianne Bager leder undervisningsteamet, som inkluderer museets rundvisere. Til de to afdelinger er knyttet projekt- og frivilligkoordinator cand.mag. Anki van Dassen, skuespiller Mikkel Stubbe Teglbjærg og museumsassistenterne Birgitte Damkjær, Lotte Kofod, Linda Andersen Fog, Jens Kristian Boll og Bodil Hansen.

Butiksteamet står butiksleder Klaus Koldsgaard for. Derudover er ansat indkøber Bente Snedker, lagermedhjælper Hanne Philippon Christensen og butiksassistentene Jeanette Andersen og Thomas Skovhøj.

Skræddersalen ledes af skrædder Berith Ann Christensen. Teamet består derudover af skrædderne Connie Hoffmann, Ulla Hansen, Birgit Vestbo Lund og Heidi Braad Hansen.

Afdelingen for Levende Historie suppleres af et større antal time-

lønnede medarbejdere, og der har over året være kortere projektsættelser.

Teknik- og servicechef Rasmus Kjellerup Lassen er leder af teknisk afdeling samt gartnerafdelingen, rengøringsafdelingen og serviceafdelingen. Teknisk afdeling består af elektriker Svend Lassen, elinstallatør Emil Leth Valeur, ventilationstekniker Henrik Bavnild Jensen og maskinmester Jens Jagd Jeppesen.

I gartnerafdelingen er Gitte Kidmose Røn formand, og souschef er Mikkelt Thoft Madsen. Afdelingen består i øvrigt af gartnermedhjælperne Frank Kristensen og Asger Koller Mønster, assistent Laurits Nørgaard Petersen og gartnerne Astrid Steffensen og Stine Marie Johannessen.

Rengøringsafdelingen ledes af Lotte Bonde Blichfeldt. Med sig har hun rengøringsassistenterne Lene Dalgaard, Karsten Nielsen, Thue Lind Steffensen, Anders Jensen, Birgit Solborg Bendtsen, Charlotte Lauring Nielsen, Ejvin Jæger Iversen, Hans Henrik Martensen, Kim Pappé Andersen, Bettina Guldager Andersen, Brita Pedersen, Gitte Bjerring Brandstrup, Grethe Dalmoose Nielsen, Helle Skovbjerg Jensen, Søren Rasmussen og rengøringskoordinatorer Jane Heiborg Johansen. Rengøringsafdelingen suppleres i højsæsonerne med timelønnede medarbejdere.

Serviceafdelingen består af servicekoordinatorerne Helle Vester Jensen og Per Hoffmann Jensen. Servicevagter er Jan Olsen, Allan Johansen og Søren Laurvig, Michael Haugan og Jonna Elsborg. Derudover er ansat serviceassistenterne Dan Christensen, Rene Christensen, Brian Hansen, Tommy Nielsen og Per Ammitzbøl Sørensen.

Museets restaurationsafdeling ledes af restaurationschef Lis la Cour Fisker. Hun har en fast stab af kokke, bagere, serveringspersonale og arrangementsmedarbejdere med sig på holdet.

Køkkenchef er Anders Fisker. Derudover kokkene Martin Trankær Bøgsted, Kenneth Engfred Rytter, Anne Kathrine Gundestrup, Carol H. Dixon samt kokkelev Lukas Løvbjerg.

I bageriet er ansat bager Lars Jensen og konditor Kent Njoroge Berthelsen. I Konditoriet Café Bonnich er ansat salgsassistent Leonora Dorthea Würtz. Anne Kathrine Vindvad Kristensen er serveringsansvarlig for alle spisestederne.

Selskabsarrangementer varetages af bookingsansvarlig Anja Munk Lundquist og bookingassistent Gry Ekenberg.

Arrangementsansvarlig Lehna Pertou og arrangementsassistent Mie Lomholt Schou koordinerer alle arrangementer i samarbejde med restaurationskoordinator Rikke Pedersen og restaurationsassi-

stent Tina Jønsson. Restaurationsområdet suppleres af et stort antal timelønnede medarbejdere.

Sidst, men ikke mindst, skal nævnes museets 290 frivillige medarbejdere. De frivillige er fordelt på mange afdelinger, hvor de med ildhu og viden løser opgaver, museet ellers ikke ville kunne løfte. Staben af frivillige består bl.a. af et bryggerlav, et radiolav, et knallertlav, et telefonlav, et værtshuslav, et slægtsforskerlav, et slagterlav, et træhåndværkslav, et autolav, en gruppe børneaktører, Besættelsesmuseets frivillige samt en række individuelle frivillige, der formidler de historiske huse, værksteder og butikker samt hjælper med registrering, undersøgelser, klargøring af genstande, praktiske gøremål og produktion af beklædningsdele til museets aktører.

Gårdskarlen
går tur med
gæslingerne.

Sponsorer

Hovedsponsor

Jyllands-Posten
Grøndalsvej 3
8260 Viby J

Arrangementssponsorer

A. Enggaard A/S
Ceresbyen 64
8000 Aarhus C

Carlsberg Danmark A/S
Vesterfælledvej 6
1750 København V

Danske Bank
Kannikegade 4-6
8000 Aarhus C

STARK Aarhus
Daugbjergvej 17
8000 Aarhus C

Produktsponsorer

A.C. Perchs Thehandel
Volden 3
8000 Aarhus C

Te

Brille Galleriet
Rosensgade 16
8000 Aarhus C

Glas til historiske briller

Carlo Gavazzi Handel A/S Over Hadstenvej 40 8370 Hadsten	Dupline-komponenter til intelligente bygnings- installationer
Compell Sønderskovvej 7 8520 Lystrup	Online forretningsudvikling
KEN Storkøkken A/S Runetofte 15-17 8210 Aarhus V	Køkkeninventar/service
Peter Larsen Kaffe A/S Ærøvej 15-17 8800 Viborg	Kaffe
PostNord Hedegaardsvej 88 2300 København S	Posthusets drift
Rambøll Danmark A/S Olof Palmes Allé 22 8200 Aarhus N	3D opmåling/scanning
Siemens A/S Building Technologies Bredskifte Allé 15 8210 Aarhus V	Installation, servicering og vedligeholdelse af Den Gamle Bys sikringsystemer
Steff-Houlberg TULIP FOOD COMPANY A/S Tulipvej 1 8940 Randers SV	Udlån af pølsevogn
VOLA A/S Lunavej 2 8700 Horsens	VOLA produkter
World Translation A/S True Møllevej 5 8381 Tilst	Oversættelser

Hussponsorer

BDO Statsautoriseret
revisionsaktieselskab
Kystvejen 29
8000 Aarhus C

Aalborggården,
Stenhuset

BDO Statsautoriseret
revisionsaktieselskab
Kystvejen 29
8000 Aarhus C

Sadelmagerens Hus

BioMar Group A/S
Værkmestergade 25, 6.
8000 Aarhus C

Købmandsgården 1864

Boghandlerforeningen
Børsen
1217 København K

Boghandlen

CAC Fonden
Sintrupvej 12
8220 Brabrand

Helsingør Theater

CAC Fonden
Sintrupvej 12
8220 Brabrand

Møntmestergården

Danske Guldsmede og Urmagere
Frederiksholms Kanal 30 5A, 1. Sal
1220 København K

Guld-, sølv- og ursamlingerne

EL:CON GRUPPEN A/S
Ryhavevej 50
8210 Aarhus V

Svendborghuset

Forskningsfondens
Ejendomsselskab A/S
Finlandsgade 14
8200 Aarhus N

Apoteket

Gorrissen Federspiel Silkeborgvej 2 8000 Aarhus C	Hobrohuset
GRUNDFOS Holding A/S Poul Due Jensens Vej 7 8850 Bjerringbro	Vandmøllen
Meyerdonation Stokagervej 23 8240 Risskov	Randershuset
OK a.m.b.a. Åhave Park Vej 11 8260 Viby J	Sønderborghuset, Havbogade 29
SCANDINAVIAN TOBACCO GROUP'S GAVEFOND Sankt Annæ Plads 13, st. th. 1250 København K	Tobaksspinderiet og tobaksladen
Spar Nord Fonden Hadsundvej 20, 1. sal 9000 Aalborg	Aalborggården, Grotumfløjen
STARK Aarhus Daugbjergvej 17 8000 Aarhus C	Aarhus Mølle, kostald og hestestald
STARK Aarhus Daugbjergvej 17 8000 Aarhus C	Teglværksloden
Støtteforeningen FHH Skæring Hedevej 190 8250 Egå	Toldboden
Steff-Houlberg TULIP FOOD COMPANY A/S Tulipvej 1 8940 Randers SV	Musiktribunen ved Traktørstedet

Stibo A/S Axel Kiers Vej 11 8270 Højbjerg	Bogtrykkeriet
Aarhus Brandkorpsforening Ny Munkegade 15 8000 Aarhus C	Sprøjtehuset
Aarhus Oliefabriks Fond for almene Formål Tomsagervej 2 8230 Åbyhøj	Stampemøllen
Aarhus og Omegns Biavlerforening Knudevejen 20, Edslev 8362 Hørning	Bistaderne
Aarhusianske Haandværkerlaug Aarhus Haandværkerforening Hack Kampmanns Plads 2, Dokk1 8000 Aarhus C	Haderslevhusene
Aarhusianske Haandværkerlaug Aarhus Haandværkerforening Hack Kampmanns Plads 2, Dokk1 8000 Aarhus C	Lille Rosengaarden
Aarhus Stiftstidendes Fond Hans Broges Gade 2 8100 Aarhus C	Borgmestergaarden

